

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

Marek Hanke

Psychedelická zkušenost: transformační potenciál?

The Psychedelic Experience and It's Transformation Potential

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Veselský, Ph.D.

Olomouc 2010

Mým ženám, přátelům a spojencům

Prohlašuji, že jsem tuto závěrečnou bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne

.....

Anotace

Hanke Marek

Katedra sociologie a andragogiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc

Název MDP: Psychedelická zkušenost: transformační potenciál?

Vedoucí MDP: Mgr. Pavel Veselský, Ph.D.

Počet stran

Počet příloh: 0

Použitá literatura: 49

Klíčová slova: psychedelická zkušenost,
vědomí
transpersonální psychologie
spiritualita
transformace

Tato diplomová práce se zabývá problematikou transformačního potenciálu psychedelické zkušenosti. Tato základní otázka je řešena prostřednictvím analýzy relevantních částí díla tří významných autorů - Stanislava Grofa, Dalea Pendella a Timothyho Learyho - působících v oblasti psychedelického výzkumu, přičemž vybraná díla bylo analyzována rovněž z hlediska jejich potenciálního přínosu pro andragogickou teorii či praxi.

Motto:

Reality is a very innly spun cultural fiction. As long as you stay on mainstream, it all forms together pretty well.

Sergio Ribeiro

Obsah

Úvod	7
1. Analýza andragogického potenciálu teorií vzešlých z psychedelického výzkumu	11
1.1. Transpersonální psychologie Stanislava Grofa	11
1.1.1. Profil autora	11
1.1.2. Psychedelické látky v teorii Stanislava Grofa	12
1.1.3. Klíčové aspekty teorie Stanislava Grofa	13
1.1.3.1. Nová mapa lidské psýché	16
1.1.3.2. Holotropní stavy	22
1.1.3.3. Transformační potenciál krize duchovního vývoje a úloha spirituality v lidském životě	24
1.1.4. Přínos pro andragogiku	28
1.2. Koncept pharmakognosis Dalea Pendella	31
1.2.1. Profil autora	32
1.2.2. Fenomenologická taxonomie psychotropních látek	33
1.2.3. Koncept pharmakognosis	37
1.2.4. Přínos pro andragogiku	38
1.3. Timothy Leary	40
1.3.1. Profil autora	40
1.3.2. Role psychedelik v díle Timothyho Learyho	42
1.3.3. Learyho pojetí kyberpunku	43
1.3.4. Přínos pro andragogiku	45
1.4. Transformační potenciál psychedelické zkušenosti ve světle prací Stanislava Grofa, Dalea Pendella a Timothyho Learyho	47
2. Poznámky k výzkumu zaměřenému na uživatele psychedelik	49
2.1. Poznámky k případnému výzkumu navazujícím na tuto diplomovou práci	49
2.2. Krátký exkurs do světa českého internetu jako zdroje pro dosažení a zpracování psychedelické zkušenosti	51
Závěr	53
Seznam použité literatury	55

Úvod

Cílem této diplomové práce není navádět čtenáře ke konzumaci jakýchkoli látek měnících vědomí. To je bezpochyby vysoce riziková záležitost vyžadující mimořádnou opatrnost, navíc se v případě většiny látek, které jsou zmíněny v této práci, jedná o látky, jejichž držení a výroba jsou v České republice nezákonné.

Psychedelické látky¹ jsou však lidstvu vlastní již od nepaměti a v souvislosti s nimi je možné sledovat celou řadu zajímavých sociálních procesů: čas od času se objeví „boom“ nějaké nové drogy², obvykle následovaný vlnou represe³. Rovněž je možné sledovat i opačné tendence – tedy snahy o dekriminizaci či legalizaci některých těchto látek, které se rozšiřují s tím, že buď nenesou zjizvitelná rizika, nebo je jejich užívání tak rozšířené, že není možné postihnout všechny, kdo přestupují zákon⁴. V neposlední řadě je také možné sledovat tendence k legalizaci některých drog (zejména pak marihuany), které mohou být mimo jiné motivovány snahou získat nový výnosný zdroj peněz pro státní rozpočet. To vše jsou děje, které ovlivňují sociální procesy v makro-měřítku nepřímou (vymezením rámce jednání) a je možné na toto téma dohledat celou řadu podnětných studií⁵, případně nalézt celou řadu oblastí pro výzkum. Tato práce se však zaměřuje na mikro-úroveň⁶ této problematiky, zejména pak na zkoumání potenciálu pro osobní transformaci, který tyto látky podle některých autorů zmiňovaných v této práci mají mít.

Historie moderního výzkumu účinků psychedelických látek na člověka (resp. na lidské vědomí) a jejich potenciálního využití v osobnostním rozvoji či při specifické terapii sahá de facto do roku 1943, kdy Albert Hoffman zažil první LSD trip v dějinách lidstva.⁷ Od té doby na toto téma proběhla a celá řada výzkumů zejména v oblasti

1 Tedy látky rozšiřující lidské vědomí (o nové dimenze). V běžném diskursu se jedná zejména o psilocybin, LSD a některé jeho deriváty, DMT a mezkalin.

2 V této práci je slovo droga převážně užíváno ve svém běžném významu látky měnící lidské vědomí.

3 Na toto téma viz např. Szasz, T. *Ceremoniální chemie. Rituální perzekuce drog, toxikomanů a dealerů*. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-156-7. Tato kniha se kromě některých aspektů jednání uživatelů drog zabývá mimo jiné jejich pronásledováním ze strany represivních orgánů státní správy.

4 Hlavní rozdíl mezi dekriminizací a legalizací je v praktické rovině zúžen na rozdíl v legální dostupnosti drogy, která je pro uživatele základní podmínkou pro uznání legálnosti té které drogy.

5 V podstatě v každé knize zabývající se drogami je možné nalézt celou řadu příkladů, které popisují významné změny v sociálním jednání, zejména pak v důsledku represe. Jedním z klasických případů pak může být například analýza sociálních změn v důsledku prohibice v USA v letech 1920-1933, kdy nejen, že nedošlo k vymýcení alkoholu, ale touha lidí po „zakázaném ovoci“ se projevila i rozšířením organizovaného zločinu spojeného s výrobou a prodejem zakázaného alkoholu. Viz např. Szasz, T. *Drogy: Historie jedné hysterie*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1997. ISBN 80-7198-6 s. 47n.

6 Rozdíl mezi makro-rovinou a mikro-rovinou je v tomto případě rozdílem mezi sociálními a individuálními procesy (např. rozdíl mezi vývojem společnosti a jednotlivce).

7 Hofmann, A. *LSD - My Problem Child*. Neuvedno New York: McGraw-Hill 1980. ISBN 0-07-029325-

psychologie a psychiatrie. Zřejmě největšího rozmachu toto zkoumání dosáhlo v šedesátých letech, kdy situaci jednak ovlivnila relativně snadná dostupnost tehdy legálních psychedelik (LSD, psylocybin, DMT a další), jednak nástup humanistické psychologie (Maslow, Leary a další).⁸ Vzhledem k narůstajícím obtížím spojených s těmito výzkumy z důvodu postupné kriminalizace těchto látek došlo od konce šedesátých let ke značnému útlumu v této oblasti vědeckého bádání. Psychedelický výzkum však do jisté míry pokračoval – důkazem může být například výzkum účinků dimethyltryptaminu Rickem Strassmanem⁹ na počátku devadesátých let dvacátého století.

Právě analýza vybraných výstupů z těchto zkoumání je hlavní složkou této práce, neboť se zdá, že některé teorie vzešlé z výzkumu psychedelické zkušenosti mohou mít značný potenciál pro vysvětlení určitých jevů spojených s významnými a skokovými změnami v dlouhodobé orientaci lidského jednání.

Vzhledem k tomu, že předmět této diplomové práce je velmi specifický a v běžné andragogické literatuře není pojednáván, zdá se zasazení této práce do kontextu současného andragogického zkoumání problematické. Pokud však vyjdeme z Šimkova konceptu integrální andragogiky, můžeme zde nalézt pro účely této práce naprosto optimální definici andragogiky jako „aplikované vědy o orientování člověka v kritických uzlech jeho životní dráhy či při problémovém průběhu jeho životní dráhy.“¹⁰ „Takto chápaná andragogika se daleko více zajímá o socioterapeutický či psychoterapeutický vztah k člověku, který se nedokáže vlastními silami vypořádat se svými problémy.“¹¹ Tato definice přímo koresponduje s pojetím problematiky spirituální krize Stanislava Grofa, o které mimo jiné pojednává tato práce. Na tomto místě však nezbyvá, než opustit relativně bezpečné vody běžného andragogického zkoumání a vydat se na dosud neprobádanou půdu psychedelických teorií. Tuto práci je možné v tomto andragogickém kontextu chápat také jako pokus o specifickou formu výkladu problematiky kritických bodů životní dráhy.

Hlavním cílem této diplomové práce je hledání odpovědi na otázku, zda psychedelická zkušenost má potenciál pro osobní transformaci uživatele psychedelické látky. Dalšími cíli této práce pak jsou hledání dalšího možného přínosu teorií vzešlých z

2.

⁸ Grof, S. *Nové perspektivy v psychiatrii a psychologii*. 1. vyd. Praha: Knihovna Nadace Dagmar a Václava Havlových, Vize 97 2007. ISBN 978-80-86181-83-7 s. 193n

⁹ Strassman, R. *DMT: Molekula duše*. 1. vyd Praha: Dybbuk 2005. ISBN 80-86862-10-0

¹⁰ Bartoňková, H., Šimek, D. *Andragogika*. Studijní text pro distanční studium. Olomouc: SDV FF UPOL 2002 s.13.

¹¹ Tamtéž.

psychedelického výzkumu pro andragogiku a upozornění na některé obtíže, které mohou potkat výzkumníka realizujícího na tuto práci navazující terénní výzkum mezi uživateli psychedelických látek.

Toto zkoumání se totiž v současné době zdá být velmi aktuální, a to z několika důvodů. Tím prvním je nedávná legislativní změna, která proběhla v České republice¹², a která poprvé jasně vymezila hranici mezi přestupkem a trestným činem v oblasti držení a výroby (pěstování) některých do té doby zcela nelegálních drog. Je sice málo pravděpodobné, že by tato změna vedla k masovému užívání psychedelických látek v populaci¹³, tato legislativní změna však může vést k otevřenějšímu jednání uživatelů psychedelik a může tedy významně usnadnit zkoumání této problematické oblasti. Dalším významným důvodem spojeným s dostupností psychedelických látek pro uživatele pak může být široká dostupnost zcela legálních drog, které jsou nabízeny ke koupi v internetových obchodech.

Jako další, v kontextu této diplomové práce zřejmě hlavní, důvod takového zkoumání pak je hypotéza, že užívání psychedelických látek má silnou vazbu na spiritualitu, která se zdá být důležitou složkou lidské osobnosti.

V souvislosti se strukturou této práce si dovoluji ještě malé vysvětlení týkající se volby autorů děl určených k analýze. Jedná se totiž o tři obtížně srovnatelné autory, z nichž každý formuluje svůj přístup k problematice zcela jinak. Zatímco jeden je klinický psychiatr a terapeut, druhého je možné nejlépe charakterizovat jako šamana a třetí byl sice problematickým vědcem, zato však velkým propagátorem a vizionářem užívání psychedelických látek. Další podrobnější informace k volbě autorů je možné nalézt v jednotlivých kapitolách této diplomové práce.

Dále pak ještě malou poznámku týkající se analytické metody použité při hledání odpovědi na hlavní otázku této diplomové práce, tedy na otázku zda má psychedelická zkušenost potenciál pro osobní transformaci člověka. Vzhledem ke specifičnosti problematiky a vzhledem ke specifičnosti jednotlivých autorů byl použit takový přístup, který se v jednotlivých kapitolách zabývajících se dotýčnými autory věnuje analýze toho, jak oni sami předkládají svou teorii. Použití jednotná kritéria a udělat vyvážené hodnocení nebylo vzhledem k rozdílným předpokladům jednotlivých autorů možné, proto je práce v podstatě založena na postupném představení jednotlivých konceptů v kontextu, který samy nabízejí. Rovněž je v použitém přístupu možné sledovat postupné

12 K této problematice viz např. <http://www.reflex.cz/Clanek38708.html> 30.3.2010

13 Pokud by takové podezření existovalo, tak by k takové legislativní změně nikdy nedošlo. Pozn. aut.

vynořování se odpovědí na otázky, které tato práce klade: je to způsobeno i výběrem témat, kterými se jednotliví autoři zabývají, a která jsou pro tuto práci relevantní.

Výsledný koncept, na kterém je tato práce založena je možno definovat jako heuristický a fenomenologický¹⁴, což vyplývá z prací jednotlivých autorů. Je to koncept, který se nesnaží o kritické souhrnné hodnocení předkládaných teorií, ale záměrně se zabývá pouze těmi aspekty, které podporují pozitivní odpověď na hlavní otázku, kterou tato práce pokládá už ve svém názvu. Koncept, je svým způsobem experimentálním hledáním způsobu, jakým je podle zde uvedených autorů možné dosáhnout osobní transformace prostřednictvím psychedelik. Je to koncept, který se snaží vytěžit z předkládaných teorií maximum pro andragogiku přínosných informací, ne vyvracet tyto teorie.

Takový přístup se může zdát jako nevědecký (respektive jdoucí proti zásadám kritického vědeckého zkoumání), nicméně cílem této práce není ani tak ultimativně odpovědět na předkládané otázky, ale spíše vymezit teoretický rámec pro případný terénní výzkum.

A ještě malou poznámku závěrem: nevyvážená struktur hlavních kapitol této práce je pozůstatkem po původním záměru tuto práci pojmout jako empiricky orientovanou, tedy realizovat v jejím rámci alespoň omezený terénní výzkum. Vzhledem ke složitosti této problematiky a nutnosti vytvořit takový teoretický rámec, který by výzkum v této oblasti umožnil, jsem od tohoto realizace tohoto záměru upustil a věnoval se především popisu teoretického rámce řešeného problému. Poznatky získané dlouhodobými kontakty olomoucké psychedelické subkultury a stručný exkurs do psychedelického světa českého internetu jsem tedy nakonec zařadil především z důvodu lepší představy případného nezasvěceného čtenáře této práce o situaci v praxi, a proto je považuji za její integrální součást.

14 Jedná se o přístup podobný způsobu, jakým své teorie do jisté míry formuje například Stanislav Grof (pro bližší vysvětlení viz kapitola o tomto autorovi). Tato práce tedy z důvodu specifičnosti svého tématu částečně přebírá metody používané zde popisovanými autory).

1. Analýza andragogického potenciálu teorií vzešlých z psychedelického výzkumu

Poznámka autora: v této práci se běžně operuje s pojmem změněný, nebo mimořádný stav vědomí. Samotná definice tohoto pojmu je však relativně problematická, a proto případné zájemce o přesnou definici odkazují na diskusi, kterou ve své diplomové práci na téma psychospirituální krize provedla Vendula Johanová.¹⁵ Pro naše účely zatím postačí, když si uvědomíme význam tohoto slovního spojení, jak vyplývá z běžného diskursu. Pojem změněný stav vědomí tedy odkazuje na jisté zvláštní kvality, kterými se tento stav vědomí významně odlišuje od každodenního bdělého stavu. Podrobnější vysvětlení, které je relevantní pro tuto diplomovou práci je pak možné nalézt v kapitole věnované Stanislavu Grofovi.

1.1. Transpersonální psychologie Stanislava Grofa

„Jakmile jsou nevýhody a omezení vyplývající z lékařského modelu odstraněny ze systému, je možno si představit, že věda a umění sebezkoumání a pomoci v emočním procesu druhým mohou být začleněny do základního procesu vzdělání.“¹⁶

Stanislav Grof

1.1.1. Profil autora¹⁷

Stanislav Grof (1931) je původem český psychiatr, který svou kariéru zahájil v tehdy socialistickém Československu na Výzkumném ústavu psychiatrickém v Praze v roce 1956, kdy se jako dobrovolník účastnil výzkumů LSD. Jeho první prožitek s LSD¹⁸ velmi významně ovlivnil jeho vědecké směřování od psychoanalýzy k tomu, co později rozvinul jako transpersonální psychologii. Do roku 1967 působil ve výzkumech psychedelických látek na Výzkumném ústavu psychiatrickém v Praze. Od roku 1967 působí v USA, zpočátku na John Hopkins University, v sedmdesátých letech pak v Esalen Institute v Kalifornii, kde po zákazu LSD vytváří se svou ženou Christine novou terapeutickou techniku – holotropní dýchání¹⁹. V roce 1968 s A. Maslowem a A.

¹⁵ Johanová V. *Psychospirituální krize*. Diplomová práce na FF UP. Olomouc 2006.

¹⁶ Grof, S. *Za hranice mozku*. 1. vyd. Praha: Perla 1999. ISBN 80-902156-3-7 s. 268

¹⁷ Pokud není uvedeno jinak, platí: zdroj v elektronické podobě: www.stanislawgrof.com/grofcv.htm 23.3.2010

¹⁸ Jako pokusný subjekt v Praze v rámci výzkumů Lékařské fakulty. Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojtkovo nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 27-28

¹⁹ Grof, S. *Nové perspektivy v psychiatrii a psychologii*. 1. vyd. Praha: Knihovna Nadace Dagmar a Václava Havlových, Vize 97 2007. ISBN 978-80-86181-83-7 s. 229

Sutichem spoluzakládá Společnost pro transpersonální psychologii. V České republice je hodnocení jeho prací do jisté míry kontroverzní: zatímco v roce, v roce 2007 obdržel zejména pro humanistické poselství své teorie Cenu Víze 97 nadace Olgy a Václava Havlových (která zřejmě byla podnětem pro následující „ocenění“), o rok později je Českým klubem skeptiků Sysifos vyznamenán opět – tentokrát ovšem Jubilejním Diamantovým Bludným Arcibalvanem, tedy cenou udělovanou za matení veřejnosti nevědeckými názory.²⁰

Stanislav Grof je autorem a spoluautorem celé řady knih, z nichž část byla přeložena do českého jazyka a je využita v této diplomové práci jako jeden z významných zdrojů informací pro oblast psychedelické zkušenosti, neboť se jedná o ucelenou prezentaci Grofových výzkumů a jeho pokusu o vytvoření nového paradigmatu ve vědách o člověku.

Pokud jde o hlavní oblasti výzkumného zájmu, Grof je vymezuje na svých webových stránkách takto:

- fenomenologické, terapeutické a heuristické aspekty mimořádných stavů vědomí,
- experimentální psychoterapie s využitím psychedelik a nedrogových technik, zejména pak holotropního dýchání,
- alternativní přístupy k problematice psychóz a problematice psychospirituální krize,
- využití poznatků z nového vývoje ve zkoumání v oblasti přírodních věd ke konstrukci nového vědeckého paradigmatu.²¹

1.1.2. Psychedelické látky v teorii Stanislava Grofa

„...potenciální přínos LSD a dalších psychedelických látek pro psychiatrii a psychologii je srovnatelný s přínosem mikroskopu pro biologii a medicínu nebo dalekohledu pro astronomii.... Tyto látky fungují jako nespecifické zesilovače zvyšující katexi (energetický náboj) spojenou s obsahy hlubokého nevědomí a umožňují jejich zpracování na úrovni vědomí.“²²

20 Připomeňme, že se jedná již o druhé ocenění práce Stanislava Grofa spolkem Sysifos: <http://www.sysifos.cz/index.php?id=vypis&sec=1205049204> 30.3.2010

21 Přeloženo z: Zdroj v elektronické podobě: www.stanislawgrof.com/grofcv.htm 30.3.2010

22 Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 200-201

Teorie Stanislava Grofa vychází z jeho pražských experimentů s LSD²³, tedy s látkou, kterou je možné vzhledem k nesespecifickým účinkům na lidskou psyché považovat za klasické psychedelikum, tedy jak z pojmu samého vyplývá - látku rozšiřující vědomí. V případě Grofovy teorie pak lze říci, že se jedná o látky, která rozšiřuje běžné lidské vědomí o další oblasti, konkrétně pak o oblast perinatální a transpersonální. V souvislosti s LSD Grof přímo použil i slovní spojení „královská cesta do nevědomí“²⁴ a je velmi pravděpodobné, že pokud by nedošlo k zákazu této látky v USA, tak by ji ve svém výzkumu a při terapii používal zřejmě dodnes.

Při popisu účinků psychedelických látek je nutné si uvědomit právě zmiňovanou nesespecifičnost jejich působení: „Místo aby navozovaly stavy specifické pro tu kterou drogu, zdají se spíše aktivovat už dříve existující zárodečné struktury – matrice nebo potenciální možnosti lidské psyché. Osoba, která je požíla, neprožívá „toxickou psychózu“ nezávislou na tom, jak psyché funguje za normálních podmínek. Místo toho podniká fantastickou cestu do nitra do podvědomí a supervědomí své psyché. Tyto drogy tak odhalují a umožňují přímé pozorování lidské mysli a mají důležitou úlohu v normální duševní dynamice.“²⁵ Grof ovšem na mnoha místech svého díla připomíná, že cest k dosažení těchto pro terapii a sebe-poznávání člověka žádoucích stavů vědomí existuje celá řada (viz kapitola Holotropní stavy vědomí).

V souvislosti s psychedeliky pak Grof používá i termín enteogenní (tedy doslova „probouzející božské uvnitř“), a to vzhledem ke specifickým kvalitám účinku těchto látek a specifickému způsobu využití těchto látek různými kulturami spojenému s náboženskými obřady a přímou náboženskou zkušeností.²⁶ V této souvislosti je vhodné připomenout, že Grof není zdaleka jediným autorem, který hovoří o takových účincích psychedelik. Velmi podobně se o psychedelicích vyjadřuje například Rick Strassman, který zkoumal účinky DMT (dimetyltrypťaminu) na lidské vědomí a o této látce se vyjadřuje jako o tzv. molekule duše (zřejmě i proto, že pracuje s hypotézou o DMT nebo látce na podobné bázi a s podobnými účinky, kterou by mohlo být schopné za určitých podmínek vyprodukovat i lidské tělo; pokud by se takový výzkum potvrdil, znamenalo by to opravdu velký průlom nejen do psychedelického zkoumání, neboť by to znamenalo, že máme k dispozici jasné propojení mezi určitou, mezní (přelomovou),

23 Nejen z historických důvodů je velmi zajímavé podívat se na dobový souhrn teorie spojené s psychedeliky, který Grof podává ve svém díle LSD-25 a jeho využití v klinické praxi: Grof, S. *LSD-25 a jeho využití v klinické praxi*. 1. vyd. Praha: VÚPs 1965. ISBN neuvedeno

24 Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 200-201 s. 29

25 Grof, S. *Za hranice mozku*. 1. vyd. Praha: Perla 1999. ISBN 80-902156-3-7 s. 31

26 Grof, S. *Nové perspektivy v psychiatrii a psychologii*. 1. vyd. Praha: Knihovna Nadace Dagmar a Václava Havlových, Vize 97 2007. ISBN 978-80-86181-83-7 s. 195

situací, lidským tělem a lidským vědomím a nezvratný důkaz o významu mimořádných stavů vědomí pro lidský život.²⁷

1.1.3. Klíčové aspekty teorie Stanislava Grofa

Stanislav Grof je jedním ze zakladatelů transpersonální psychologie, což je směr vzniklý na základech humanistické psychologie Abrahama Maslowa. Na rozdíl od behaviorismu a jeho schématu stimul – reakce, kdy je lidské vědomí považováno za tzv. black-box²⁸, je klíčovým momentem pro humanistický přístup důraz na lidské vědomí a procesy v něm²⁹. Hlavním prvkem odlišujícím transpersonální psychologii od humanistické je pak „důraz na duchovní rozměr lidské psýché“³⁰ u transpersonální psychologie, což je zdrojem některých problémů spojených s uznáním její legitimacy, neboť tato oblast byla v době vzniku transpersonální psychologie³¹ pro tehdejší materialistické paradigma západní vědy mírně řečeno problematičtější, neboť se de facto týkala různých mimořádných stavů vědomí. Mimořádné stavy vědomí byly běžně vykládány jako psychotické poruchy a například mystické stavy známých světců a zakladatelů různých náboženství byly popisovány v termínech klinické diagnózy.³² Za těchto okolností se nelze divit, že Grof v celém svém díle, které se zaměřuje právě na studium mimořádných stavů vědomí, napadá stávající vědecké paradigma³³ a nejen na základě svých výzkumů lidského vědomí postupně formuluje pokus o paradigma nové, které je otevřené a orientované kreativně na řešení problémů bez ohledu na možné rozpory mezi teoriemi.³⁴

Z toho ovšem plynou další problémy s legitimitou takového zkoumání, neboť tím, že se v podmínkách určitého paradigmatu dostáváme s našimi výzkumnými výsledky do rozporu se stávající vědeckou pravdou, vystavujeme se riziku odmítnutí našeho zkoumání jako nevědeckého. Pokud ovšem setrváme v rámci paradigmatu normální vědy, pak se vystavujeme riziku, že nebudeme moci zkoumat některé jevy, které paradigma odmítá. Ale právě výzkumy jevů za hranicemi paradigmatu přivedly Grofa k

27 Srovnej se Strassman, R. *DMT: Molekula duše*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2005. ISBN 80-86862-10-0

28 A je tedy nepoznatelné, a proto je vypuštěno z analýzy.

29 Grof, S. *Nové perspektivy v psychiatrii a psychologii*. 1. vyd. Praha: Knihovna Nadace Dagmar a Václava Havlových, Vize 97 2007. ISBN 978-80-86181-83-7 s. 11

30 Grof, S. *Nové perspektivy v psychiatrii a psychologii*. 1. vyd. Praha: Knihovna Nadace Dagmar a Václava Havlových, Vize 97 2007. ISBN 978-80-86181-83-7 s. 9

31 Tedy v šedesátých letech, pozn. aut.

32 Tamtéž s. 12

33 V celé této práci je termín paradigma používán ve smyslu teorie T. Kuhna: Kuhn, T. *Struktura vědeckých revolucí*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth 1997. ISBN: 80-86005-54-2

34 Grof, S. *Za hranice mozku*. 1. vyd. Praha: Perla 1999. ISBN 80-902156-3-7 s. 19

vytvoření vlastní teorie a v neposlední řadě i k přesvědčení, že západní věda dosahuje hranic svého paradigmatu (a tedy svých možností), a proto je nutné vytvořit paradigma nové, neboť pouhé doplnění stávajícího obrazu světa není možné, protože nově získané poznání je v rozporu s předpoklady klasických teorií.³⁵ Grof zde legitimizuje vlastní zkoumání mimo jiné zdůrazněným požadavkem kreativity, kdy je možné dostat se k inkonzistenci v rámci vědecké teorie, aniž by to bylo nežádoucí. Naopak – takováto inkonzistence může vyvolat nutnost nového vysvětlení některých jevů a být tak zdrojem pro vznik nové, přesnější teorie. V takovém případě je ovšem nutné použít ke zpracování určitého jevu „pluralitní metodologie – tedy připustit soupeřící teorie a porovnávat myšlenky s myšlenkami.“³⁶ Jinými slovy využít k vysvětlení jevu maximální počet dostupných nástrojů – teorií a bez ohledu na jejich vzájemné rozpory hledat či vytvářet nové řešení problému a tím i novou teorii.

Jak tedy ve zkratce vzniká nová paradigma a jak je možné jej legitimizovat? Grof se opírá o Feyerabenda a jeho anarchistického pojetí vědy a odmítnutí představy vědy, která je řízená „systémem pevných, neměnných a absolutních principů“.³⁷ To by vedlo ke stagnaci vědeckého poznání. V průběhu zkoumání nových jevů (tj. jevů za hranicí paradigmatu) jsme nuceni neustále měnit svou teorii na základě postupně se vytvářejícího obrazu reality: „Nové teorie jsou zpočátku omezeny na dosti úzký obor faktu a jen pomalu se rozšiřují na další oblasti. Způsob tohoto rozšiřování je jen zřídka určován prvky, které tvoří obsah předchozích teorií. Vynořující se koncepční aparát nové teorie brzy začíná definovat svoje vlastní problémy a obory problémů. Mnohé dřívější otázky, fakta a pozorování, se náhle jeví jako hloupé a irelevantní; buď jsou zapomenuty, nebo odsunuty stranou. A naopak velké množství úplně nových sporných otázek se objevuje jako problémy kritické důležitosti.“³⁸

Přesuňme se nyní ke konkrétním oblastem teorie Stanislava Grofa, které mohou být přínosné pro andragogiku jako obor. Jedná se zejména o změnu ve vnímání lidské psyché a tím i faktorů ovlivňujících člověka potenciálně v průběhu celé jeho životní dráhy, význam holotropních stavů vědomí, roli spirituality v lidském životě a koncept „spiritual emergency“, tedy psychospirituální krize a využití jejího transformačního potenciálu. Vzhledem k velmi širokému poli působnosti andragogiky a k omezenému rozsahu této diplomové práce je vhodné ty součásti Grofovy teorie, které spíše spadají do působnosti jiných oborů, tedy zejména psychologie a psychiatrie, pouze pro

35 Jinými slovy: získané poznatky nás nutí revidovat stávající paradigma zásadním způsobem, neboť se týkají jeho předpokladů – zejména pak způsobem jakým popisují lidské vědomí.

36 Grof, S. *Za hranice mozku*. 1. vyd. Praha: Perla 1999. ISBN 80-902156-3-7 s. 20

37 Grof, S. *Za hranice mozku*. 1. vyd. Praha: Perla 1999. ISBN 80-902156-3-7 s. 19

38 Grof, S. *Za hranice mozku*. 1. vyd. Praha: Perla 1999. ISBN 80-902156-3-7 s. 20

pořádek stručně zmínit. Jedná se zejména o terapeutickou techniku holotropního dýchání, kdy je využit léčebný potenciál plynoucí z dosažení tzv. holotropního stavu vědomí³⁹, odlišného vnímání dynamiky některých psychóz⁴⁰ a jeho podíl na výzkumech v rámci experimentální psychedelické thanatologie⁴¹. Zcela mimo analýzu pak ponecháváme hluboký humanistický podtext Grofova vědeckého působení, který je, jak se zdá, vedlejším efektem jeho vědeckého bádání a mohl by být zajímavý jako příklad vyrovnaného a komplexního rozvoje osobnosti ve vědecké i duchovní⁴² sféře.

1.1.3.1. Nová mapa lidské psýché⁴³

Připomeňme na začátku této kapitoly, že počátečním konceptem, ze kterého Grof ve své vědecké dráze vycházel byla Freudova psychoanalýza. Záhy však dospěl k přesvědčení, že tato teorie neposkytuje přesvědčivé praktické výsledky. A někdy v této době zažívá svou první zkušenost s LSD (která bude v této práci popsána v samostatné kapitole), která ho přivedla k faktu, že se setkal s něčím, co Freud už nepopisuje.⁴⁴ Na základě dalších výzkumů pak postupně došel k novému modelu lidské psýché, který zahrnuje následující oblasti:

- biografickou,
- perinatální,
- transpersonální.

Toto členění lidské psýché je výsledkem Grofových výzkumů v oblasti mimořádných stavů vědomí a je založeno na zpracování výsledků z tisíců sezení⁴⁵ s LSD nebo s využitím techniky holotropního dýchání. Je zřejmé, že už samotné rozšíření našich znalostí o vědomí a nevědomí v tomto rozsahu může vést k významným změnám na poli věd o člověku, neboť nám zde vyvstává na základě vědecké metody zkonstruovaný značně odlišný obraz člověka, než jaký je běžně popisován. Je to obraz člověka, v jehož nevědomí jsou uloženy veškeré jeho

39 Grof, S. *Dobrodružství sebeobjevování*. 1. vyd. Praha: Perla 2000. ISBN 80-902156-5-3 s. 167n

40 Grof, S. *Za hranice mozku*. 1. vyd. Praha: Perla 1999. ISBN 80-902156-3-7 s. 152n

41 Touto problematikou se zabývá podrobně ve své knize Grof, S. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. 1. vyd. Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0177-5

42 Adjektivum „duchovní“ se v celé této práci a v díle Stanislava Grofa váže na pojem spirituality, tedy autentického prožitku (viz dále) a nikoli na oblast působení institucionalizovaných náboženství. Pozn. aut.

43 Kapitulu s podobným názvem je možné nalézt ve více Grofových knihách vydaných v ČR. Bohužel se tyto texty od sebe často příliš neliší. Pozn. aut.

44 Viz předchozí citace téhož

45 Grof, S. *Dobrodružství sebeobjevování*. 1. vyd. Praha: Perla 2000. ISBN 80-902156-5-3 s. 31

zkušenosti,⁴⁶ a který ve svém vědomí může prožít i takové věci, které nelze vysvětlit pouze z jeho biografické dráhy (tedy ze zkušenosti).

Pokud bychom toto členění měli stručně popsat, pak lze říci, že biografická oblast se týká postnatálního života člověka, je popsána v běžné odborné literatuře a Grof se jí přímo nezabývá. Zaměřuje však svou pozornost na zbylé dvě oblasti: perinatální a transpersonální.

Perinatální oblast lidského nevědomí zahrnuje podle Grofa zkušenost plodu v děloze a prožitek porodu, které mohou mít už samy o sobě zajímavý vysvětlující potenciál pro celou řadu jevů. Grof nesouhlasí s tradičním předpokladem o neschopnosti plodu/dítěte zapamatovat si tyto skutečnosti⁴⁷, mimo jiné proto, že jedním z typů výpovědí subjektů v rámci terapie LSD nebo holotropní terapie byly právě popisy biologického porodu. Podle Grofa může být právě trauma prožité při porodu významným faktorem ovlivňujícím člověka a jeho znovuprožití v rámci holotropní terapie nebo terapie LSD může hrát významnou roli při sebezkoumání nebo může mít značný terapeutický potenciál.⁴⁸ Perinatální oblast lidského nevědomí zahrnuje čtyři tzv. bazální perinatální matrice (BPM) odpovídající čtyřem fázím porodu (předporodní, stahy dělohy, průchod porodními cestami a oddělení od matky), což jsou „dynamické vzorce působící v hloubi nevědomí“⁴⁹ a ovlivňující život člověka. Podrobnější popis BPM je pro tuto práci nepodstatný a zájemce lze odkázat na některou z Grofových knih⁵⁰, pro andragogiku však může být zajímavé, že Grof sám zmiňuje zajímavou souvislost mezi touto strukturou porodu a mezi strukturou mytologické cesty hrdiny u Josepha Campbella⁵¹, což může mít zajímavé dopady pro konstrukci tzv. přechodových rituálů, které mohou mít zásadní vliv na život jedince ve společnosti.

Transpersonální⁵² oblast lidské psýché je podstatně složitější než oblast perinatální a Grof jí věnuje značnou pozornost, neboť je úzce spjata se spiritualitou (viz

46 Zde se projevuje vliv teorie holografického mozku, kterou vytvořil Karl Pribram. Pro nás je podstatné, že Pribram v této teorii poukazuje na možnost existence dostatečné paměťové kapacity člověka na to, aby to bylo možné. Pro zájemce lze odkázat např. na článek: <http://www.vesmir.cz/clanek/szirava-touha-zjistit-jak-mozek-pracuje> 30.3.2010

47 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 49-50

48 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 51

49 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 51

50 Grof, S. *Dobrodružství sebeobjevování*. 1. vyd. Praha: Perla 2000. ISBN 80-902156-5-3 s. 19-39

51 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 60

52 Doslova: „přesahující osobní hranice“. Viz Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s.75

dále). Pro začátek uvedme Grofovo členění transpersonálních zážitků, neboť nám poskytne alespoň hrubou představu o obsahu některých zážitků z mimořádných stavů vědomí⁵³:

Zážitkové rozšíření vědomí v rámci běžné skutečnosti

1. Překročení hranic prostoru

- a) Zážitky duální jednoty
- b) Ztotožnění s jinými osobami
- c) Skupinové ztotožnění a skupinové vědomí
- d) Ztotožnění se zvířaty
- e) Ztotožnění s rostlinami a vegetačními procesy
- f) Sjednocení se životem a veškerým tvorstvem
- g) Zážitky neživé hmoty a anorganických procesů
- h) Planetární vědomí
- i) Mimoszemské zážitky
- j) Ztotožnění s celým fyzikálním vesmírem
- k) Mimosmyslové vnímání překračující hranice prostoru

2. Překročení hranic lineárního času

- a) Zážitky z období zárodku a plodu
- b) Zážitky ze života předků
- c) Rasové a kolektivní zážitky
- d) Zážitky z minulých inkarnací
- e) Zážitky z vývoje stromu života
- f) Zážitky z vývoje planety
- g) Zážitky vzniku a počátku vesmíru
- h) Mimosmyslové vnímání překračující hranice času

3. Pohled do vlastního těla a zúžení vědomí

Zážitkové překročení hranic běžné skutečnosti a časoprostoru

- a) Spiritistické a médijní zážitky

⁵³ Následující taxonomie je podrobně popsána v Grof, S. *Dobrodružství sebeobjevování*. 1. vyd. Praha: Perla 2000. ISBN 80-902156-5-3 s. 47-158

- b) Energetické jevy související s jemnohmotným tělem
- c) Zážitky zvířecích duchů
- d) Setkání s duchovními vůdci a nadlidskými bytostmi
- e) Návštěvy jiných světů a setkání s jejich obyvateli
- f) Zážitky mytologických a pohádkových scén
- g) Zážitky láskyplných a zlomyslných božstev
- h) Zážitky univerzálních archetypů
- i) Intuitivní chápání univerzálních symbolů
- j) Tvůrčí inspirace a prométheovský impuls
- k) Zážitek Stvořitele a vhledy do tvůrčího procesu kosmu
- l) Zážitky Kosmického vědomí
- m) Suprakosmická i metakosmická Prázdnota

Transpersonální zážitky psychoidní povahy

1. Synchronicitní spojení mezi vědomím a hmotou

2. Spontánní psychoidní jevy

- a) Mimořádné tělesné výkony
- b) Spiritistické jevy a fyzikální mediumita
- c) Opakovaná spontánní psychokineze – poltergeist
- d) Neidentifikovatelné létající předměty – UFO

3. Záměrná psychokineze

- a) Obřadní magie
- b) Léčitelství a čarodějnictví
- c) Mimořádné schopnosti – siddhi
- d) Laboratorní psychokineze

Transpersonální zážitky představují jednu z nejproblematičtějších oblastí zkoumání mimořádných stavů vědomí. Je to do značné míry způsobeno právě jejich velmi specifickou povahou a obsahy, které jsou pro běžnou, každodenní, zkušenost naprosto netypické. Grof sám píše o kognitivním šoku, který mu tyto zážitky a práce s nimi způsobily, mimo jiné proto, že materialistické pojetí vědy neumožňuje jejich efektivní zkoumání, neboť celá řada těchto prožitků a jejich strukturovanost nejsou ve shodě se stávajícími vědeckými pravdami. To se týká zejména hypotéz o kolektivním nevědomí či kosmickém vědomí, jakož i jiných fenoménů. Nicméně už samotné

vysvětlení těchto jevů by mělo být v zájmu vědy, neboť může zásadním způsobem ovlivnit naše vnímání reality a vědecké zkoumání lidského vědomí.⁵⁴

Transpersonální zážitky se mohou dostavit v mimořádných stavech vědomí, kterých může být dosaženo různou cestou: užitím psychedelické látky, při procesu zážitkové psychoterapie, během zážitků blízkých smrti nebo během spontánních epizod psychospirituální krize.⁵⁵ Zcela evidentně se jedná o zážitky s velkým potenciálem pro vnitřní transformaci člověka např. ve smyslu zásadní změny v hodnotové struktuře jedince provázené změnou postoje ke světu a změnami v jednání, nebo dokonce ve smyslu změny ve struktuře vývoje vědomí. Sám Grof však přiznává, že určit podmínky, za kterých dojde k využití tohoto transformačního potenciálu pro změnu ve struktuře vývoje vědomí je velmi problematické a vyžadovalo by to další zkoumání zaměřené na tuto oblast⁵⁶.

Zpracování těchto prožitků zároveň představuje jeden z klíčových prvků úspěšného zvládnutí psychospirituální krize a lze tedy předpokládat, že i úspěšného absolvování psychospirituálního vývoje. Kromě transformačního potenciálu má tedy jejich integrace člověkem, který je prožil i zcela nepochybný terapeutický potenciál.⁵⁷

Dosud jsme se zabývali pouze změnou v nazírání obsahů lidského vědomí a nevědomí. Grof ovšem k tomuto ještě přidává dva důležité prvky: tzv. COEX-systémy a tzv. „vnitřní radar“.

COEX-systémy jsou systémy kondenzovaných zážitků (systems of condensed experience) a týkají se způsobu strukturace ukládání zkušeností získaných v průběhu lidského života. „COEX-systémy se skládají z emočně nabitých vzpomínek z různých období života, které jsou si kvalitou vzájemně sdílených emocí nebo fyzických vjemů značně podobné. Každý takový systém zhuštěných zážitků obsahuje základní téma, které prostupuje všemi jeho vrstvami a je tudíž jeho společným jmenovatelem. Jednotlivé vrstvy pak mohou obsahovat varianty tohoto základního tématu, které se objevuje v různých obdobích života jedince. Nevědomí určitého jedince může

54 Např. šamanismu, mystiky, zážitků blízkých smrti. Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznátky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 87-88

55 Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznátky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 87

56 Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznátky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 86

57 Podrobně k tématu transpersonálních zážitků a jejich případného dopadu na naše pojetí reality viz Grof, S. *Kosmická hra. Zkoumání hranic lidského vědomí*. 1. vyd. Praha: Perla neudeneneno. ISBN 80-902156-1-0

obsahovat několik COEX-systémů, přičemž jejich počet i povaha ústředních témat se mezi jednotlivými lidmi výrazně liší.⁵⁸ Jedná se tedy o systémy pro daného člověka významných vzpomínek, přičemž rozhodujícím faktorem pro zahrnutí vzpomínky do COEX-systému rozhoduje intenzita a emoční závažnost zážitku a ne jeho obsah. Mohou se zde tedy vyskytovat vzpomínky na negativní (bolestné) zážitky, stejně jako vzpomínky na příjemné či extatické zážitky, a to nejen z biografické oblasti lidské psyché, ale i z oblasti perinatální či transpersonální. Tyto systémy vzpomínek dokonce podle Grofa obvykle prorůstají všemi těmit⁵⁹ oblastmi.

Grof chápe COEX-systémy jako obecné principy organizující lidskou psyché: „Systémy zhuštěných zážitků sehrávají v našem psychickém životě velmi významnou roli. Mohou ovlivňovat způsob, jakým vnímáme sami sebe, svět a jak se cítíme a jednáme. Jsou to dynamické principy, které řídí naše emoční a psychosomatické příznaky, problémy ve vztazích s jinými lidmi a iracionální chování. Systémy kondenzovaných zážitků a vnější svět na sebe vzájemně dynamicky působí. Vnější události, jež se odehrávají v našem životě, mohou specifickým způsobem aktivovat odpovídající COEX-systém, a naopak, aktivní COEX-systémy u nás vyvolávají takové pocity a chování, že si v našem současném životě znovu vytváříme jejich ústřední témata.“⁶⁰ Schopnost prostředí aktivovat určitý COEX-systém u člověka pak, zdá se, osvětluje klasický popis vnitřních a vnějších podmínek psychedelického sezení⁶¹, neboť právě vnější prostředí, které může být ovládáno terapeutem, může aktivovat konkrétní COEX-systém.⁶²

Dalším významným principem, který, jak se zdá, je integrován v lidské psyché je tzv. „vnitřní radar“⁶³, který se aktivuje během holotropních stavů, a který „... nám z nevědomí automaticky zprostředkovává obsahy s nejsilnějším emočním nábojem, které jsou v daném čase nejvýznamnější a z hlediska vědomého zpracování nejzralejší.“⁶⁴ Existence tohoto principu velmi usnadňuje terapii s využitím holotropních

58 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 41

59 Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 42

60 Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 42

61 Znamější v anglické verzi „set“ a „settings“. V každém textu o psychedelických látkách je možné najít důraz na „set“ a „settings“ jako na hlavní prvky ovlivňující proběh psychedelického sezení. Grofova koncepce však jde dál a nabízí zde konkrétní princip působení vlivu „settings“ - „set“.

62 Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 46

63 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 47-48

64 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 47

stavů, jednak proto, že terapie ve své klíčové části probíhá svým způsobem automaticky, jednak proto, že existence tohoto „vnitřního radaru“⁶⁵ do značné míry zamezuje klasickému problému verbální psychoterapie týkajícího se vlivu zastávaných teoretických východisek terapeuta na volbu obsahů, na které se terapie bude zaměřovat (resp. obsahů, které je nutné zpracovat).⁶⁶

1.1.3.2. Holotropní stavy

Holotropní stavy vědomí představují podle Grofa zvláštní skupinu mimořádných stavů vědomí. Jejich název je odvozen z řečtiny (*holos* – celek, *trepein* – pohybovat se směrem k něčemu) a vyjadřuje právě jejich specifickou kvalitu, která je de facto základním kamenem holotropní terapie.⁶⁷ Popis holotropních stavů vědomí ponechme na samotném autorovi:

„Během holotropních stavů dochází ke kvalitativní, velmi hluboké a fundamentální změně vědomí, které však není hrubě porušeno, jako je tomu u organických psychóz nebo triviálních delirií. Prožíváme jiné rozměry bytí, které mohou být velmi intenzivní až zaplavující, avšak současně jsme schopni se plně orientovat v časoprostoru a neztrácíme zcela kontakt s běžnou skutečností... Holotropní stavy jsou charakterizovány dramatickými změnami vnímání ve všech smyslových oblastech... S holotropními stavy se pojí široké spektrum emocí, které z hlediska své povahy a intenzity zdaleka přesahují rámec běžných zážitků. Obvykle zahrnují celou škálu pocitů od extatického vytržení... až po epizody propastné hrůzy... V extrémní podobě se tyto emoční stavy shodují s popisy rajských či nebeských oblastí nebo pekel obsažených v posvátných textech významných světových náboženství.“⁶⁸

„Zvlášť pozoruhodnou součástí holotropních stavů vědomí je jejich účinek na procesy myšlení. Intelekt během nich není hrubě narušen, avšak funguje způsobem, jenž se od běžného režimu výrazně liší. Je možné, že se v tomto stavu nebudeme moci příliš spoléhat na úsudky ohledně běžných praktických činností, zato však můžeme být doslova zaplaveni pozoruhodně přesnými informacemi týkajícími se různých témat. Je tak možné například dosáhnout hlubinných psychologických vhlédů

65 Možná by vhodnější termín byl „vnitřní autopilot“. Pozn. aut.

66 Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 47

67 Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 20

68 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 20

do vlastní minulosti, dynamiky nevědomí, emočních potíží a mezilidských problémů... Zdaleka nejzajímavější vhledy umožněné holotropními stavy se týkají filosofických, metafyzických a spirituálních otázek... Právě tyto holotropní zážitky tvoří hlavní zdroj kosmologií, mytologií, filosofii a náboženských systémů vypovídajících o duchovní podstatě bytí a vesmíru. Představují základ k pochopení rituálního a duchovního života lidstva od šamanismu a posvátných obřadů původních kmenů až po hlavní světová náboženství.⁶⁹

Holotropní stavy vědomí provázejí podle Grofa⁷⁰ lidstvo již od nepaměti. Jejich využití u starodávných a předindustriálních kultur zahrnovalo (a zahrnuje) různé oblasti lidského života, například duchovní a rituální, diagnostickou a léčebnou. Tyto kultury rovněž vyvinuly značné množství technik, jimiž těchto stavů bylo dosahováno.⁷¹

- přímá nebo nepřímá práce s dechem (např. pránajáma, súfijské dýchání...),
- zvukové techniky (bubnování, recitace manter, zpěv...),
- tanec a jiné formy pohybu (vířivý tanec dervišů, hathajóga, tchaj-ti...),
- sociální izolace a smyslová deprivace (pobyt na poušti, v jeskyních...),
- přetěžování smyslů (extrémní bolest...),
- fyziologické prostředky (půst, spánková deprivace, postupy zahrnující bolestivé zásahy na těle...),
- meditace, modlitby a další duchovní techniky (jóga, tantra, exercicie Ignáce z Loyoly...),
- psychedelické látky zvířecího nebo rostlinného původu (hašiš, peyotl, teonanacatl...).

Grof dále upozorňuje, že nejstarší známý systém praxe vyvolávání holotropních stavů vědomí je zahrnut v šamanismu, který je existencí těchto stavů přímo podmíněn, ať už ve smyslu šamanského probuzení (tedy samovolné psychospirituální krize) nebo jako základního prostředku k dosahování požadovaných výsledků (např. vyléčení pacienta).⁷²

69 Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 20-21

70 Srovnej následující s Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 21n

71 Následující taxonomie srovnej s Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 22

72 Srovnej Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1 s. 24n

1.1.3.3. Transformační potenciál krize duchovního vývoje⁷³ a úloha spirituality v lidském životě

„Duchovní krize mohou být definovány jako kritické a empiricky náročné stavy hlubokých psychologických transformací, které zasahují celé bytí. Objevují se ve formě mimořádných stavů vědomí a zahrnují intenzivní emoce, vize a jiné smyslové změny, neobvyklé myšlenky, stejně jako různé fyzické projevy. Tyto zážitky se často dotýkají duchovních témat. Zahrnují obrazy psychologické smrti a znovuzrození, zážitky, které se zdají být vzpomínkami na minulé životy, pocity jednoty s vesmírem, setkávání s různými mytologickými bytostmi a další podobné motivy.“⁷⁴

Problematika duchovní krize úzce souvisí s fenoménem duchovního probouzení, což je „spletitý vývojový proces, který nás vede k vyspělejšímu a smysluplnějšímu způsobu života.“⁷⁵ Co to znamená konkrétněji osvětluje následující citát: „Velmi obecně řečeno, duchovní probouzení lze definovat jako pohyb od individuálního k rozšířenému způsobu bytí, jenž zahrnuje větší emoční a psychosomatické zdraví, svobodu v osobním rozhodování a pocit hlubšího propojení s ostatními lidmi, přírodou, kosmem. Důležitou součástí tohoto rozvoje je zvyšující se uvědomění duchovního rozměru ve vlastním životě a v univerzálním bytí.“⁷⁶ Jinými slovy: duchovní probouzení je dlouhodobý hluboký transformační proces, který se týká postupného rozvoje lidského vědomí. Jednou z klíčových součástí tohoto procesu pak jsou prožitky z holotropních stavů vědomí (o kterých pojednává předchozí kapitola), které tento proces provázejí převážně v důsledku dlouhodobého praktikování některých technik duchovní praxe (např. meditací): „Nikdo z těchto lidí se již nikdy nebude cítit osamělý nebo oddělený. Všichni měli živé prožitky, které jim umožnily dostat se za veškerá omezení jejich fyzického těla, za okleštěné chápání vlastního já k něčemu, co se nachází mimo ně.“⁷⁷

Za určitých okolností se může stát, že proces duchovního probouzení probíhá dramaticky, tj. tak, že ho jedinec není schopen integrovat do svého života. Mezi tyto

73 Anglický termín zní „spiritual emergency“ - jedná se tedy o slovní hříčku zahrnující ve slově „emergency“ jak ohrožení, tak, tak možnost růstu do vyššího stavu bytí (latinské „emergere“, které je zdrojem anglického „emergency“ totiž znamená „vynořit se na povrch“ nebo „jít vpřed“. Srovnej Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojtkovo nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 43 Pozn. aut.: V českých překladech jsou použity na různých místech termíny „spirituální krize“, psychospirituální krize“, „duchovní krize“ či „krize duchovního vývoje. Jedná se o synonyma a rozdíl v české terminologii je zřejmě způsoben různými překladateli knih.

74 Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojtkovo nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 38

75 Tamtéž s. 38

76 Tamtéž s. 41

77 Tamtéž s. 42

okolnosti, které mohou spustit dramatické změny v duchovním rozvoji Grof řadí zejména:

- tělesné faktory (nemoc, extrémní únava, spánková deprivace...),
- prožitky blízké smrti,
- intenzivní sexuální styk,
- psychedelická zkušenost a další.⁷⁸

Grof však poznamenává, že tyto spouštěče duchovní krize mohou hrát důležitou roli při jejím objevení se, zároveň však mohou spustit proces duchovního probouzení; pro výsledný efekt je nutné zahrnout do hodnocení připravenost jedince na transformaci, která je důležitější než tyto stimuly.⁷⁹ Oba transformační fenomény nám lépe přiblíží následující srovnání⁸⁰:

Duchovní probouzení	Spirituální krize
Vnitřní prožitky jsou proměnlivé, mírné a lze je snadno integrovat.	Vnitřní prožitky jsou dynamické, nárazové a lze je obtížně integrovat.
Nové duchovní vhledy jsou vítané, žádoucí a široké.	Nové duchovní vhledy mohou být někdy filozoficky podnětné i hrozivé.
Postupné přelévání myšlenek a vhlédů do skutečného života.	Omračující příval prožitků a vhlédů.
Poklidné a zvládnutelné zážitky s energií.	Prožitky nárazového chvění, energie, která narušuje každodenní život.
Snadné rozlišení mezi vnitřními a vnějšími prožitky, přechod z jednoho do druhého.	Někdy obtížně rozlišitelné vnitřní a vnější prožitky, nebo se objevují simultánně.
Snadné začlenění mimořádných stavů vědomí do každodenního života.	Vnitřní prožitky narušují každodenní život.
Pomalá a postupná změna v uvědomění si sebe a vnějšího světa.	Náhly a rychlý posun ve vnímání sebe a vnějšího světa.
Nadšení z vnitřních prožitků, ochota a schopnost s nimi spolupracovat.	Rozpolcenost vůči vnitřním prožitkům, nicméně ochota a schopnost s nimi pod odborným vedením spolupracovat.
Přijetí změny.	Odpor ke změně.
Ochota vzdát se sebekontroly.	Potřeba sebekontroly.
Víra v probíhající proces.	Antipatie a nedůvěra vůči probíhajícímu procesu.
Náročné prožitky jsou považovány za příležitost ke změně.	Náročné prožitky jsou ničivé, často nevidané.

⁷⁸ Srovnej Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 38

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ Tamtéž s. 43-44

Pozitivní prožitky jsou považované za dar.	Pozitivní prožitky obtížně akceptovatelné, zdají se být nezasloužené a mohou být i bolestné.
Méně častá potřeba mluvit o prožitcích.	Častá a naléhavá potřeba mluvit o prožitcích.
Vybírá si kdy, jak a s kým bude o procesu mluvit.	Nevybírá si kdy, jak a s kým bude o procesu mluvit.

Tabulka 1: Duchovní probouzení a spirituální krize.

Je nutné si uvědomit, že ačkoli mohou být projevy spirituální krize navenek hroživé, jedná se v podstatě „pouze“ o komplikace v procesu duchovního probouzení, tedy v konečném důsledku o ozdravný proces. Pro lepší představu zde uvedme seznam nejdůležitějších variant spirituálních krizí⁸¹:

- Šamanská krize
- Probouzení kundalíní
- Epizody sjednocujícího vědomí (Maslowovy „vrcholné zážitky“)
- Psychologická obnova přes návrat k centru (John W. Perry)
- Krize otevření jasnovideckých schopností („psychic opening“)
- Zážitky z minulých životů
- Komunikace s duchovními vůdci a „channeling“
- Zážitky blízké smrti („near death experience“)
- Blízká setkání s UFO a zážitky únosu mimozemšťany
- Stavby posedlosti
- Alkoholismus a drogová závislost

Na tomto místě je nutné vysvětlit Grofovo chápání pojmu spiritualita: „Termín spiritualita by měl být vyhrazen pro stavy zahrnující osobní prožitky určitých dimenzí reality, které dodávají lidskému životu a bytí numinózní kvalitu. C. G. Jung užil slova numinózní k popisu takového zážitku, jenž vnímal jako posvátný, svatý nebo nadpřirozený. Spiritualita je něco, co charakterizuje vztah jednotlivce k univerzu a nevyžaduje nezbytně formální strukturu, kolektivní obřad či meditaci za účasti kazatele.“⁸²

81 Grof, S. *Nové perspektivy v psychiatrii a psychologii*. 1. vyd. Praha: Knihovna Nadace Dagmar a Václava Havlových, Vize 97 2007. ISBN 978-80-86181-83-7 s. 126. Pro získání lepší představy o terapiích používaných v konkrétních případech spirituální krize lze doporučit např. Grof, S., Grof, Ch. *Krize duchovního vývoje. Když se duchovní transformace promění v krizi*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-09-2, což je sborník prací různých autorů na téma osobní transformace a krize jejího vývoje. Pozn. aut.

82 Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 46

Vztah mezi spiritualitou a náboženstvím pak nejlépe vystihuje následující citát: „Na rozdíl od spirituality je náboženství formou organizované skupinové aktivity, která nemusí nutně vést ke skutečné spiritualitě; to záleží na míře, v jaké náboženství poskytuje prostor pro individuální objevování numinózních dimenzí skutečnosti. Zatímco u zrodu velkých náboženství stála přímá vizionářská zjevení, která se dostavila jejich zakladatelům, prorokům a svatým, v mnoha případech náboženství postupně ztrácí spojení s tímto živoucím jádrem.“⁸³

V této souvislosti je na místě zmínit pojetí sekularizace P. Bergera, který se ve své knize *Vzdálená sláva* zabývá mimo jiné i popisem „prožitku jiného“⁸⁴ a popisem sekularizace (tedy odpadání věřících od tradičních institucionalizovaných náboženství – tedy církví) západní společnosti. Je možné, že právě Grofův koncept spirituality může k vysvětlení tohoto procesu přispět vysvětlením, že v případě sekularizace může jít o chybu na straně nabídky – tedy neschopnost církví zprostředkovat věřícím takovou zkušenost, která by vedla k vnitřní legitimizaci daného náboženství u konkrétního jedince. Pak by bylo jen logické, že zatímco stoupenců tradičních náboženství v západní společnosti ubývá, zároveň roste poptávka po různých technikách dosažení extatických zážitků (tedy poptávka po mimořádných stavech vědomí). Tato hypotéza by však stála za samostatný výzkum.

Klíčovým pro uchopení spirituálních zážitků může být právě Grofův koncept transpersonální oblasti nevědomí: „Moderním přívlastkem pro přímý prožitek duchovních skutečností je výraz transpersonální, jenž znamená překračování obvyklého způsobu vnímání a interpretace světa z pozice odděleného individuálního nebo tělesného ega.“⁸⁵ Spirituální zážitky pak lze rozdělit do dvou kategorií:

- prožitky „imanentního božství“ (tedy vnímání reality jako projevu božské inteligence),
- prožitky „transcendentálního božství (tedy např. vize Boha jako zářícího zdroje světla, pocit osobního prolnutí a identity s Bohem, různá vidění archetypálních bytostí jako jsou božstva, démoni, hrdinové a duchovní vůdci).⁸⁶

83 Tamtéž s. 46

84 Berger, P. L. *Vzdálená sláva: Hledání víry ve věku lehověrnosti*. 1. vyd. Brno: Barrister&Principal 1997. ISBN 80-85947-18-8. 110n

85 Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 46

86 Srovnej Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6 s. 47

Význam spirituálních zážitků pro duchovní vývoj jedince je podle Grofa značný: „Takové transpersonální stavy mohou mít velmi prospěšný transformační vliv. Mohou zmírnit rozličné formy emočních a psychosomatických poruch stejně jako problémy v mezilidských vztazích. Mohou také snížit agresivní tendence, zlepšit vystupování, zvýšit míru tolerance k druhým a podstatně zlepšit obecné kvality lidského života. Mezi kladné účinky patří hluboký pocit spojení s ostatními lidmi a přírodou. Tyto změny v postojích a chování jsou přirozenými důsledky transpersonálních prožitků; člověk je přijímá dobrovolně, bez vynucování vnějšími nařízeními, předpisy, rozkazy nebo výhrůzkami.“⁸⁷ Grof ještě dává do souvislosti spiritualitu založenou na přímé zkušenosti tak, jak je praktikována v rámci různých mystických systémů velkých náboženství a samotné tyto zážitky tak, jak se objevují spontánně během duchovní krize. Píše, že tyto prožitky mohou mít velký transformační potenciál i pokud se neobjeví v rámci dlouhodobé spirituální praxe; jedná se totiž o v podstatě identické stavy a klíčové pro jejich potenciální přínos je zejména jejich zpracování člověkem, který je zažívá.⁸⁸

1.1.4. Přínos pro andragogiku

Přínos díla Stanislava Grofa pro andragogiku (a další vědy o člověku) může být značný. Jedná se totiž o jednu z nejkompexnějších teorií, které nám osvětlují problematiku změněných stavů vědomí ve velmi široce vymezeném rámci a na základě značného počtu velmi pečlivě vedených experimentů. Takto vystavěná Grofova teorie nám tak může jednak poskytnout velmi inspirativní rámec pro zkoumání osobního rozvoje jedince v souvislosti se spiritualitou, jednak velmi zajímavý pohled na spiritualitu a její úlohu v lidském životě a v neposlední řadě může být dobrým vodítkem pro případný výzkum v této oblasti, neboť zahrnuje velmi dobrou taxonomii a popis různých zážitků, které se mohou objevit v průběhu psychedelické zkušenosti.

Teorie Stanislava Grofa nám zároveň mohou poskytnout zajímavý výkladový rámec pro zkoumání jednání uživatelů psychedelik, neboť nabízí potenciální souvislost mezi psychedelickou zkušeností a spiritualitou. V této souvislosti je vhodné zmínit i práci Christiny Grofové⁸⁹ Žízeň po celistvosti, která se zabývá výkladem alkoholové a jiných závislostí v souvislosti s hledáním duchovního rozměru člověka a v níž Christina Grofová identifikuje cestu duchovního rozvoje jako úspěšnou cestu zbavení se alkoholové nebo jiné závislosti. Její koncept je založen na myšlence, že závislost je

87 Tamtéž s. 47

88 Srovnej tamtéž s. 47

89 Manželka Stanislava Grofa, pozn. aut.

způsobena nevhodným způsobem hledání duchovního rozměru člověka⁹⁰.

Mimo úvahu ponechme v této práci možné přímé důsledky teorií Stanislava Grofa o povaze lidského vědomí pro vědy o člověku a pokusme se přiblížit přímý andragogický potenciál díla Stanislava Grofa, tedy jeho pohled na člověka jako na bytost, jejíž integrální součástí je i spirituální oblast, a která je schopna sebezkoumání a transformace. Zdá se totiž, že právě koncept spirituality, který je založen na přímé duchovní zkušenosti jedince, a který vychází zejména z jeho pojetí transpersonální oblasti nevědomí (viz výše), nám může pomoci vysvětlit některé typy iracionálního jednání člověka (zejména otázky víry) a zároveň nám umožňuje vysvětlit, jakým způsobem může probíhat duchovní rozvoj jedince.

Zaměříme se nyní na konkrétní prvky teorie Stanislava Grofa, které mohou být přímo přínosné pro zkoumání člověka a jeho osobního rozvoje. Prvním z nich je jeho teorie o existenci COEX-systémů. Jak již bylo řečeno, jedná se o způsob systematického zpracování klíčových událostí lidského života, kdy jsou zkušenosti se silným emocionálním nábojem organizovány kolem určitého jádra (můžeme říci prvotní zkušenosti) a dále významně orientují lidský život. Z tohoto pak mimo jiné vyplývá, že osobní vývoj může probíhat nejen plynule, ale i skokově, přičemž právě skokové změny mohou být zapříčiněny hlubokými prožitky z holotropních stavů, které zakládají tyto COEX-systémy. Praktickou ukázkou takového vývoje pak může být příklad iniciačních rituálů, které jsou zaměřeny na vyvolání mezní situace v lidském životě v souvislosti s přechodem člověka z nedospělosti do dospělosti. Tyto rituály se v plné míře nalézají zejména u přírodních národů, v naší společnosti jsou však velmi oslabené. Je však velmi pravděpodobné, že je možné nalézt specifické iniciační rituály u různých subkultur. To by však muselo být předmětem dalšího výzkumu. COEX-systémy tedy mohou být mechanismem, které umožňuje osobní transformaci člověka a vzhledem ke Grofovým úvahám o kolektivním nevědomí a vědomí i transformaci společnosti. Výkladový rámec COEX-systémů nám pak umožňuje i vytváření technik⁹¹, které mohou mít značný terapeutický, sebepoznávací či dokonce transformační potenciál. Dále pak je možné použít teorii COEX-systémů (v souvislosti s holotropními stavy vědomí) ke zmapování uzlových bodů životní dráhy jedince, byť je to vzhledem k technice, kterou Grof používá, už mimo působnost andragogiky.

90 Grof, Ch. *Žízeň po celistvosti*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1998. ISBN 80-86183-06-8

91 Příkladem takové techniky pak může být Cesta hrdiny Paula Rebillota, což je technika založená na využití ritualizace mystéria cesty hrdiny, jak ho podává známý odborník na mytologii J. Campbell. Viz Rebillot, P.: *Cesta hrdiny: Ritualizace mystéria*, s. 215-228 in Grof, S., Grof, Ch. *Krise duchovního vývoje. Když se duchovní transformace promění v krizi*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-09-2. V českých podmínkách je tento přístup uplatněn např. v zážitkových technikách tzv. Lipnické školy. Pro bližší informace o jejich aktivitách viz webové stránky: www.psl.cz

Grofův koncept holotropních stavů pak může být velmi zajímavým výkladovým rámcem právě pro zkoumání psychedelické zkušenosti a jejího transformačního potenciálu. Právě holotropní stavy vědomí jsou totiž úzce spojeny s COEX-systémy skrze svou vysokou emocionální závažnost pro jedince, který je prožívá. Tyto stavy mají podle Grofa značný terapeutický a transformační potenciál, byť přiznává, že využití jejich transformačního potenciálu je velmi obtížné (neboť je velmi obtížné identifikovat přesně faktory, které tento proces determinují).

Významným přínosem Grofova konceptu spirituality je zejména zdůraznění úlohy duchovního rozměru člověka pro jeho život. To plyne nejen z jeho konceptu duchovního probouzení jako celoživotní spirituální dráhy člověka, která je integrální součástí lidského bytí, ale zejména z jeho konceptu spirituální krize, který naznačuje, že v některých případech může dojít k tak bouřlivému vývoji, že může být zaměněn i za některé duševní poruchy, přičemž jediná úspěšná cesta, jak tuto krizi zvládnout, je právě rozvoj jedince ve spirituální oblasti. Spirituální složka lidského já je tedy zcela integrálním složkou lidské osobnosti, která v případech, kdy není rozvíjena, může vyústit v právě již zmiňovanou spirituální krizi. Z toho pak vyplývá, že spirituální rozvoj hraje důležitou roli při procesu dospívání a spirituální praxe je důležitým krokem pro dosažení dospělosti lidského jedince v plném rozsahu.

Z toho ovšem plyne jeden závažný důsledek pro andragogiku: mezi kompetence andragoga by v takovém případě měly patřit i kompetence v duchovní sféře. V praxi by to znamenalo, že by andragog měl mít minimálně jisté povědomí o této oblasti a zároveň by se měl, vzhledem k výše stanovenému požadavku, věnovat některé z cest duchovní praxe.

V neposlední řadě pak může být koncept spirituality Stanislava Grofa zajímavým příspěvkem do diskuse týkající se problematiky hodnot⁹². Zdá se totiž, že právě holotropní stavy vědomí mohou být významným zdrojem konstituce lidských hodnot, neboť tyto stavy, které mají podle Grofa jasný transformační potenciál, vedou mimo jiné ke značným změnám v lidském uvažování a jednání – a tedy ke změně hodnotové orientace jedince. Takovým příkladem může být ostatně i Grof sám: jeho vývoj je totiž vývojem ateisty, který skrze celou řadu vlastních holotropních prožitků a prostřednictvím svého vědeckého zkoumání tohoto fenoménu dospěl k hlubokým humanistickým postojům.

92 O významu etiky v andragogice viz např.: Šimek, D. *Výbrané problémy teorie výchovy dospělých*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzita Palackého 1991. ISBN 80-7067-008-8 s. 47-80

1.2. Koncept pharmakognosis Dalea Pendella

„If you want sacredness, highly evolved consciousness, spiritual magnificence, holiness, sweetness, beauty, and truth, GOOD! Aspiration is halfway-there. But our way is the way of poison. “

Dale Pendell⁹³

Zatímco u Stanislava Grofa je možné nalézt styčné plochy s andragogickou teorií relativně snadno, přičemž se jedná zejména o možnost hlubšího nebo alternativního vysvětlení některých jevů, se kterými se andragogika může ve svém poli působnosti setkat, zařazení Dalea Pendella se může na první pohled zdát jako naprosto nesmyslné. Jedná se však o velmi erudovaného literáta s rozsáhlou psychedelickou praxí, který v západním kontextu rozvíjí klasické šamanské tradice spojené s užíváním psychotropních látek, což může mít značný potenciál pro pochopení některých jevů vyskytujících se v dnešní společnosti a souvisejících s duchovním rozvojem člověka.

Z jeho díla byla vybrána trilogie Pharmako⁹⁴, tedy soubor knih, který může v současné době poskytnout relativně ucelený pohled na nejrůznější psychotropní látky a v neposlední řadě na látky, které jsou jinými autory běžně nazývány jako psychedelické. Těmi se Pendell zabývá ve třetím díle trilogie nazvaném Pharmako/Gnosis, byť je řadí způsobem odlišným od ostatních autorů.

Další důležitou výhodou Pendellova díla je fakt, že se jedná o práci, která je de facto současná⁹⁵. To je dnes zvláště důležité vzhledem k faktu, že na českém trhu se nachází celá řada látek, které jsou pro většinu uživatelů zcela nové a přitom velmi snadno legálně dostupné v internetových obchodech. Jedná se o tzv. etnobotanika, tedy rostliny a látky rostlinného původu, které jsou tradičně užívány v jiných kulturách převážně jako léky nebo jako drogy, tedy látky navozující změněné stavy vědomí (ať už se specifickými nebo nespecifickými projevy). Vzhledem ke specifičnosti tohoto autora je tato kapitola strukturována odlišně od popisu ostatních dvou autorů: stejné členění by v tomto případě postrádalo smysl (pozn. aut.).

93 Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 20

94 Zahrnující tituly Pharmako/poeia, Pharmako/dynamis, Pharmako/gnosis. Pro tuto práci jsou nejdůležitější první a třetí díl této série. Aktuálnější informace v takto komplexní formě je možné dohledat do jisté míry pouze na internetu, například na serverech erowid.org a www.biotox.cz.

95 Trilogie vycházela v originále v letech 1995, 2002 a 2006, v České republice pak v letech 1998, 2005 a 2009. Pozn. aut.

1.2.1. Profil autora

Na rozdíl od ostatních dvou autorů, kteří svůj život popisují relativně podrobně ve svém díle⁹⁶ je Dale Pendell (1947) na biografické informace velmi skoupý. Můžeme se tak oněm dovědět pouze to, že se zabýval počítačovým programováním, etnobotanickým zkoumáním (jehož výsledkem je mimo jiné právě trilogie *Pharmako*), pracoval jako konzultant pro vývoj rostlinných produktů, žije v Kalifornii, píše poezii a je členem skupiny *Oracular Madness*, která provozuje různé performance. A to je skutečně vše, co o sobě sděluje na svých osobních webových stránkách nebo jinde⁹⁷; jako by tím naznačoval, že civilní Dale Pendell není důležitý, že důležitý je ten, který se nachází na cestě jedů, a který napsal *Pharmako* – ale to je jen má domněnka (pozn.aut.).

Jeho dílo *Pharmako* se pohybuje někde na hranici vědy a poezie: botanický popis rostlin střídá kulturní kontext užívání dané látky napříč věky a světadíly, popis mechanismů chemického působení drog na lidský organismus, záznamy osobních zkušeností a osobního hodnocení daných látek, poezie, postupně rozvíjené poznámky o cestě jedů jako jednoho z rámců užívání psychedelik a další prvky. Pro tuto diplomovou práci je Pendell důležitý zejména jako autor aktualizovaného pojetí fenomenologické taxonomie psychotropních⁹⁸ látek, která má zajímavý potenciál pro zkoumání reality uživatelů psychedelik a jako autor konceptu *pharmakognosis*, který rovněž vyplývá z fenomenologického přístupu.

Pro tuto práci je Pendell rovněž vybrán jako základní zdroj informací o účincích jednotlivých psychedelických látek, neboť jeho popis těchto účinků je popisem vytvořeným velmi zkušeným uživatelem který tyto látky používá z Grofova převážně klinického úhlu pohledu „divoce“ a tedy s výrazně vyššími riziky, než s jakými je spojeno právě klinické užití. Vzhledem k prostému faktu, že Pendell své experimenty přežil a navíc své zkušenosti zúročil mimo jiné právě v trilogii *Pharmako*, lze předpokládat, že jeho osobní „cesta jedů“⁹⁹ byla, alespoň prozatím, úspěšná.

96 Stanislav Grof popisuje svůj profesní život ve zlomcích na různých místech svých knih, Timothy Leary je pak mimo jiné autorem knihy Leary, T. *Záblesky paměti*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-038-2, která je jeho autobiografií.

97 Zdroj v elektronické podobě: <http://dalependell.com/about/> 30.3.2010

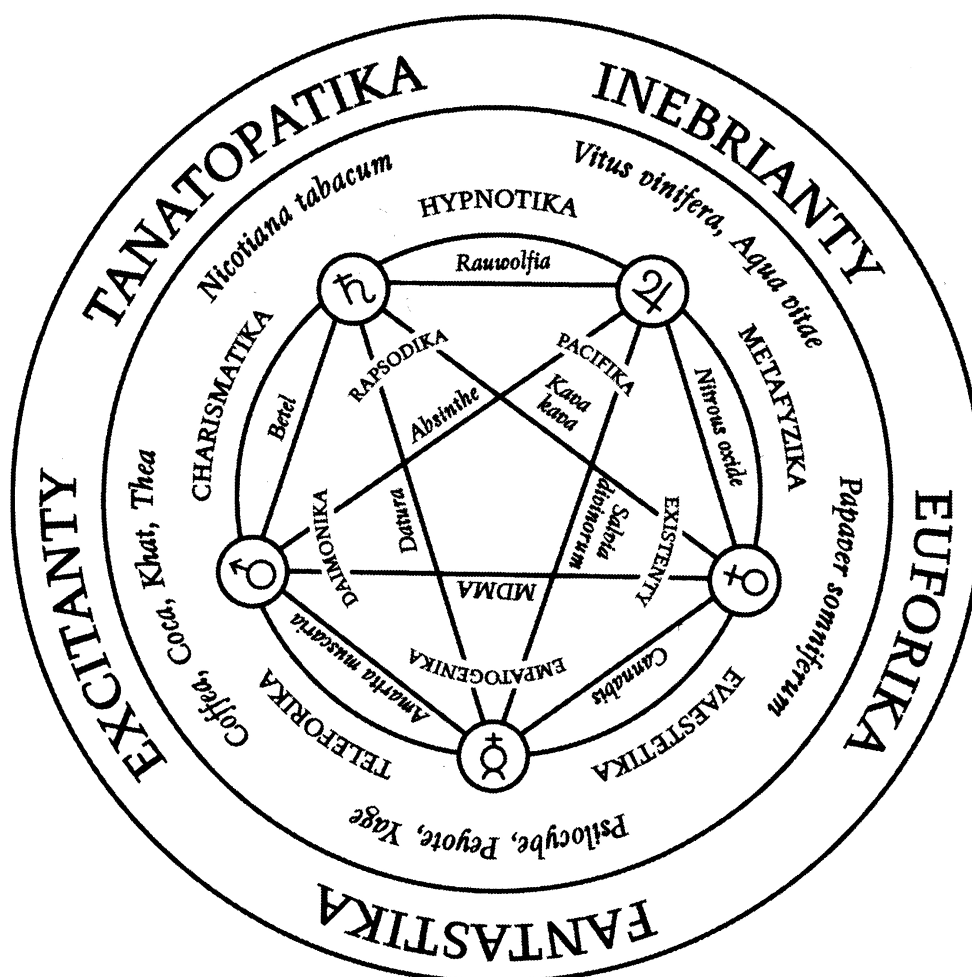
98 Tedy: měnících lidské vědomí. Pozn. aut.

99 Toto slovní spojení je možné vyložit jako cestu duchovního rozvoje realizovanou s pomocí psychedelických látek. Pendell, D. *Pharmako poeia*. 1. vyd. San Francisco: Mercury House 1995. ISBN 1-56379-069-2 s. 4

1.2.2. Fenomenologická taxonomie psychotropních látek

Pendellova taxonomie psychotropních látek je založena na účinku těchto na jejich uživatele. Autor sám přiznává, že toto pojetí s sebou nese jistá úskalí: různé látky totiž mohou při různém dávkování působit zcela odlišným způsobem. Jako příklad dává tabák, který v má v malých dávkách stimulační efekt, ve velkých dávkách se však chová jako sedativum nebo delirant.¹⁰⁰ Fenomenologické pojetí (tedy důraz na hodnocení vlivu látky na uživatelské vědomí z úhlu pohledu uživatele) psychotropních látek je pak v jeho díle přímo spojeno s vnímáním psychotropních rostlin jako spojenců na cestě duchovního vývoje¹⁰¹.

Pro začátek zde uvedme obraz Pendellova členění psychotropních látek, tak, jak ho prezentuje ve svém díle *Pharmako*:

¹⁰⁰Pendell, D. *Pharmako poeia*. 1. vyd. San Francisco: Mercury House 1995. ISBN 1-56379-069-2 s. 43

¹⁰¹Viz kapitulu Koncept pharmako gnosis.

Obrázek 1: Fenomenologická taxonomie psychotropních látek¹⁰²

Při práci na tomto schématu vycházel Pendell z práce Louise Lewina, který v roce 1924 rozdělil rostliny měnící lidské vědomí do pěti kategorií¹⁰³:

- euforika,
- hypnotika,
- excitanty,
- inebrianty,
- fantastika.

Tento systém Pendell změnil vytvořením kategorie tanatopatika, navíc klasickou taxonomickou strukturu nahradil základní strukturou pentagramu, který podle něho lépe vystihuje vztahy mezi účinky různých kategorií látek, než je tomu u klasické taxonomické struktury.¹⁰⁴ Použitím pentagramu a dalších symbolů pak Pendell odkazuje ke starým mystickým tradicím. Kromě těchto pěti základních kategorií pak Pendell rozlišuje ještě další specifitější kategorie psychotropních látek.

Zatímco první čtyři kategorie euforika, hypnotika, excitanty a inebrianty odkazují k látkám se specifickým účinkem (tedy: látka vyvolává předem odhadnutelný stav, který se v nejdůležitějších projevech na uživatele při jednotlivých aplikacích neliší), pro účely této práce je zajímavá kategorie fantastika, která zahrnuje většinu látek běžně souhrnně nazývaných jako psychedelika. Zaměříme se na ni tedy podrobněji.

Kategorie fantastika zahrnuje dvě skupiny látek: fantastika a daimonika. Zatímco první kategorii Pendell nazývá jinak jako „proroky a snílky“, daimonika jsou jinak nazvána jako „čarodějové a démoni“.¹⁰⁵ Už tento základní poetický popis naznačuje zásadní rozdíl pro uživatele, který spočívá jednak přímo v bezpečnosti užívání daných látek, jednak v obsazích, které tyto látky v různých kulturních kontextech zprostředkovávají. Podívejme se na podrobněji na základní látky, které Pendell ve své knize popisuje¹⁰⁶:

102Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 5

103Následující taxonomie: Lewin in Pendell, D. *Pharmako poeia*. 1. vyd. San Francisco: Mercury House 1995. ISBN 1-56379-069-2 s. 44

104Srovnej Pendell, D. *Pharmako poeia*. 1. vyd. San Francisco: Mercury House 1995. ISBN 1-56379-069-2 s. 45

105Srovnej Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 19 a 279

106Následující taxonomie srovnej Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 445-446

- fantastika:
 - povijnice (*Ipomoea violacea*)
 - lysohlávky (rod *Psilocybe*)
 - LSD (diethylamid kyseliny lysergové)
 - jerlín (*Sophora secundiflora*)
 - peyotl (*Lophophora williamsii*)
 - San Pedro (rod *Trichocereus*)
 - ayahuasca (*Banisteriopsis caapi*)
 - jurema (*Mimosa hostilis*)
 - routa (*Peganum harmala*)
 - ropuchy (*Bufo alvarius*)
 - DMT (dimethyltryptamin)
- daimonika:
 - durman (a tropanové alkaloidy)
 - O₂, CO₂, Xe
 - ketamin
 - muchomůrka (*Amanita muscaria*)
 - Iboga (*Tabernaemontana iboga*)

Zatímco část těchto látek je v ČR dostupná pouze problematicky, část z nich je tu dostupná relativně snadno a je užívána v naprosté většině případů zcela divoce a nekontrolovaně, zejména pro zábavu a bez jakéhokoli hlubšího kontextu. Přesto je možné potkat lidi, kteří s těmito látkami experimentují systematicky a dlouhodobě a výsledky jejich psychedelických zkušeností zřejmě (vzhledem k v této práci zmíněným teoriím) vedou ke strukturním změnám v jejich nazírání světa a jejich jednání. Zdá se tedy, že klíčovým prvkem tu ani tak není užívání nějaké látky, ale kontext tohoto užívání. Mezi v České republice relativně snadno (v závislosti na lokalitě) dostupné a v různé míře užívané látky patří:¹⁰⁷:

- lysohlávky (nelegální, ale sezónně snadno dostupné),
- LSD (nelegální – pouze na černém trhu),
- syrská routa (legální a dostupná na internetu),
- durman, rulík a blín (nelegální z důvodu obsahu prudkých jedů¹⁰⁸, snadno dostupné sezónně),
- muchomůrka červená (v zásadě nelegální z důvodu obsahu jedovatých látek, snadno dostupná sezónně);

¹⁰⁷V závorce je uveden status dané látky/rostliny podle platných zákonů ČR a účinná látka. Této problematice se věnuje kupříkladu článek časopisu Reflex: <http://www.reflex.cz/Clanek38708.html> 30.3.2010. Toto členění vychází z Pendella (viz výše), je však upraveno na základě pozorování z terénu a rozhovorů s uživateli psychedelik v Olomouci v roce 2010. Pokud je u látky uvedeno, že je dostupná na internetu, obvykle existuje více prodejců. Mezi ty lépe zásobené patří zejména obchody na internetových stránkách www.botanic.cz a www.vegetalismus.cz. O tom, že by někdo měl zkušenosti s užíváním ropušního jedu jsem zatím neslyšel. Pozn. aut.

¹⁰⁸Zatímco klasické drogy jsou nelegální přímo kvůli svým účinkům, v případě některých rostlinných drog je důvodem jejich zákazu obvykle obsah jedů. Pozn. aut.

K těmto látkám a rostlinám je však pro případný terénní výzkum nutné přidat ještě další rostliny, které Pendell řadí do jiných kategorií (nebo které vynechává úplně), a to z toho důvodu, že se jedná o látky způsobující změněné stavy vědomí, které jsou v ČR užívány sice zcela okrajově, ale zato obvykle zkušenými uživateli, kteří vědí, co od nich očekávat. Z rostlin Pendellem popsanych se jedná zejména o:

- šalvěj divotvornou (legální a snadno dostupná na internetu),
- africký kořen snů (legální a snadno dostupný na internetu),
- Caleu zacatechichi (legální a snadno dostupná na internetu),
- Riveu corymbosu (legální, dostupná na internetu),
- havajskou růži (legální a dostupná na internetu, ačkoli se jedná o jedovatou rostlinu).¹⁰⁹

Zde je na místě uvést, že v případě těchto látek se co do účinků v zásadě jedná o psychedelika v klasickém pojetí, tedy o látky navozující mimořádné stavy vědomí obvykle doprovázené vizemi. Zvláštní postavení zde však mají africký kořen snů a Calea zacatechichi, což jsou rostliny obsahující látky ovlivňující tvorbu snů a schopnost jejich zapamatování. V podstatě se jedná o rostliny usnadňující praktikování techniky lucidního snění¹¹⁰ Velmi specifické postavení mezi uživateli pak má šalvěj divotvorná, pro níž jsou charakteristické velmi krátké (v řádu minut) ale velmi intenzivní prožitky.¹¹¹ Více je o situaci v ČR popsáno mimo jiné na základě vlastních pozorování z terénu pojednáno dále v této práci.

109Tyto rostliny byly přidány na základě pozorování z terénu a na základě jejich dostupnosti minimálně ve dvou výše zmíněných internetových obchodech.

110Tzv. bdělé snění, které je charakterizováno nezvykle živými sny, při nichž zůstává částečně zachováno bdělé vědomí a snící osoba tedy může do svého snu zasáhnout. Tímto tématem se zabývá zejména Laberge, S. *Lucidní snění*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia 2007. ISBN: 80-86685-63-2. Jedná se o jednu z technik, které jsou využívány některými osobami, které se nacházejí v nějaké fázi duchovního rozvoje.

111Viz Pendell, D. *Pharmako poeia*. 1. vyd. San Francisco: Mercury House 1995. ISBN 1-56379-069-2 s. 156 – 176. V současné době je na českém trhu i kniha zaměřená pouze na tuto velmi zvláštní rostlinu. Jedná se o Ball, M. W. *Duše šalvěje. Šalvěj divotvorná a entheogenní zážitky*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-76-7. Tuto knihu zmiňuji i z toho důvodu, že pro prodej je vybavena poměrně bizarní páskou s nápisem „Příručka pro začínající uživatele drog“. Nakolik je toto sdělení pravdivé, ponechávám na případném čtenáři, nicméně lze říci, že tento přebal jasně charakterizuje její zaměření: jedná se o knihu, jejímž cílem je podat případnému uživateli této rostliny návod, jak z jejího užívání něco vytěžit. Vzhledem k tomu, že kniha je mimo jiné popisem různých klasických technik práce s psychedeliky ve velmi specifickém kontextu, je možné, že se to někomu i může podařit.

1.2.3. Koncept farmakognosis¹¹²

„Farmakognóze je vědou, která se zabývá studiem jedů a léků. To že název má v sobě slovo gnóze, místo logos, naznačuje empirickou tradici založenou spíše na odběru vzorků a testování než na teorii.“¹¹³ „Farmakognóze se soustřeďuje hlavně na přírodní zdroje – minerály, jedovatá zvířata, zejména ale na rostliny a rostlinné jedy -, na pracovní materiál prvotní vědy. Farmako/gnóze je tedy vědění o jedech, vědění o drogách. Ve smyslu toho, že se jedná i poznání z drog spíše než o poznání drog, jedná se o zakázané poznání, avšak s opravdovou léčivou silou.“¹¹⁴

Tento koncept je tedy jiným vyjádřením pro již zmíněnou cestu jedů. Klíčovým prvkem je zde důraz na dlouhodobou praxi – tedy záměrné prožívání mimořádných stavů vědomí dosažených prostřednictvím drog za účelem získání nového poznání. Tyto mimořádné stavy se významně odlišují vzhledem k látce, za jejíž pomoci jich bylo dosaženo – Pendell totiž nepracuje pouze s psychedeliky v klasickém smyslu, ale i s drogami se specifickými účinky. Velmi ve zkratce je tak možné říci, že všechny tyto látky umožňují uživateli prožít sebe sama v často zcela odlišných stavech vědomí, kdy přínosem je minimálně zisk vědění o sobě a svém chování v různých mezních situacích. Protože co jiného, než mezní situace (pokud zůstaneme u nehodnotícího přístupu, jinak se nabízí např. slovo hazard) je prožívání sebe sama v těchto stavech, tím spíše, že některé užívané látky mohou být skutečně nebezpečné životu¹¹⁵.

Dalším klíčovým prvkem, který úzce souvisí s cestou jedů je pojetí rostlinných drog jako spojenců nebo dokonce učitelů. Jedná se de facto o to, že některé rostliny jsou některými jejich uživateli (uživateli „na cestě“) chovány ve velké úctě – jako posvátné rostliny umožňující mimořádné a přímé poznání.¹¹⁶ V tomto pojetí rostlinných drog Pendell přímo navazuje na šamanské tradice¹¹⁷, pro které je užívání látek měnících vědomí velmi důležitým prvkem. Tyto látky totiž šamanovi jednak usnadňují přístup do mimořádných stavů vědomí, jednak mu umožňují přímo vykonávat některé oblasti jeho praxe (např. léčení), jednak mu přímo zprostředkovávají učení¹¹⁸. Pojetí drog jako spojenců je pak spojeno i s představou rostlinných průvodců –

112Tento koncept je jednotlivým principem Pendellova zkoumání a prolíná se de facto celou trilogií.

113Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 13

114Tamtéž

115Připomeňme, že mezi rostliny s psychotropními účinky patří v ČR mimo jiné jedovaté rostliny jako rulík, blín a durman. Zcela bez diskuse pak ponechme otázku po kvalitě drog, s nimiž je obchodováno na černém trhu, a kdy uživatel obvykle nemá žádnou jistotu o tom, co vlastně dostal. Pozn. aut.

116Srovnej Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 16.

117Srovnej Pendell, D. *Pharmako poeia*. 1. vyd. San Francisco: Mercury House 1995. ISBN 1-56379-069-2 s. 8-9

118Tento způsob učení duchovním průvodcem by Grof nazval channellingem.

archetypálních bytostí, které se zjevují uživatelům a vedou je na jejich cestě. Zde pak můžeme vidět styčnou plochu mezi teorií Stanislava Grofa a prací Dalea Pendella: oba v podstatě píšou o tomtéž, každý však pracuje s úplně jinak konstruovaným vysvětlením daného jevu, přičemž se dostávají v podstatě k těmž.

Pojetí drog jako spojenců může vypadat jako šílenství¹¹⁹, uvědomme si však, že v tomto pojetí je skryta hluboká úcta člověka praktikujícího cestu jedů k těmto převážně rostlinám. Tato úcta a znalosti rizik užívání těchto látek pak mohou vytvářet podmínky pro jejich ne snad bezpečné, ale zodpovědné užívání¹²⁰. Zodpovědné právě ve smyslu znalosti a přijetí možných rizik. Bez rizik totiž není užívání psychedelik nikdy: „Co to vůbec znamená, to „zodpovědné užívání“? Je to model Millbrook, nebo Prankster? Či snad Kliničtí lékaři? Všechny tři skupiny měly ztráty na životech. Cožpak může být to, když někdo někomu podá psychedelikum v nemocničním pokoji, nazýváno „zodpovědným“?“¹²¹ V souvislosti s riziky spojenými i s vědeckým zkoumáním účinků těchto látek Pendell připomíná tragický případ výzkumů účinků ketaminu skupinou kolem Johna Lillyho: zatímco Lillyho jeho přátelé a spolupracovníci opakovaně zachránili před smrtí, další dva členové jeho výzkumného týmu v průběhu výzkumu zemřeli.¹²²

1.2.4. Přínos pro andragogiku

Nemá smysl předstírat, že koncepty, které Dale Pendell nabízí v souvislosti s užíváním psychotropních látek, mají pro andragogiku nějaký přímo použitelný přínos. Pro účely této diplomové práce je nejdůležitější jeho popis psychedelických látek a fakt, že se jedná o svého druhu příručku – tedy knihu, která obsahuje nejen popis toho, co která látka dělá s lidským vědomím, ale i toho, jak ji užívat. Je tedy možné, že toto dílo může ovlivnit celou řadu potenciálních i aktivních uživatelů psychedelik.

Práce tohoto autora je však jednou z možných cest k porozumění transformačním aspektům užívání drog, dále se pak zdá důležitá pro pochopení některých fenoménů spojených s mimořádnými stavy vědomí, jako je např. tzv. městský šamanismus, což je de facto pojem pro šamanskou praxi provozovanou zejména v prostředí západní, euroamerické civilizace, ať už s využitím různých psychedelik, nebo bez. Osobně se domnívám, že fenomén městského šamanismu

119Lepší formulace v běžném jazyce mne skutečně nenapadá. Pozn. aut.

120Srovnej Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 93

121Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 93

122Srovnej Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0 s. 323

představuje velmi zajímavé pole pro případný výzkum v oblasti spirituality a duchovního rozvoje. Jedná se totiž o koncept ve své podstatě velmi starý, který je jednou z významných cest duchovního rozvoje (připomeňme zde šamanskou krizi jako jednu z forem psychospirituální krize Stanislava Grofa), a který není zase až tak vzácně praktikován.

I v České republice totiž působí celá řada šamanů, často původem z ČR – připomeňme např. relativně známého Petra Chobota¹²³- což svědčí o několika věcech. Za prvé fenomén šamanismu, který je spojen s duchovní praxí, je relativně snadno přenositelný mezi kulturami, a to i v případě, že se jedná o kultury naprosto odlišné. Za druhé pak je zřejmé, že tento koncept je skutečně žitelný i v v industriálně rozvinuté civilizaci, což svědčí o tom, že nemusí být problémem (pro uživatele) spojit zcela odlišné životní koncepty tak, aby umožňovaly více či méně bezproblémovou existenci v každodenní (běžné) realitě a zároveň praktikování duchovní cesty. V neposlední řadě pak velký zájem veřejnosti o tuto (ale i jiné) techniku extáze naznačuje, že problematika sekularizace společnosti, která je spojována s poklesem počtu členů etablovaných církví nemusí souviset s poklesem zájmu o duchovní sféru lidského života. Vysvětlení může být opačné: lidé mají velký zájem o duchovní prožitky, ale ty, které jsou jim nabízeny pro ně nejsou uspokojující, možná i proto, že nejsou dostatečně intenzivní (resp. postrádají jisté kvality, které jsou naopak typické pro jiné cesty duchovního rozvoje).

Zcela mimo úvahu pak v této práci ponecháváme výsledky působení šamanů v ČR na jejich pacienty či publikum. Otázky s touto problematikou spojené by si totiž vyžádaly samostatný výzkum, otázkou však zůstává, která věda by se tímto konkrétním aspektem této problematiky zabývala. Znovu zde připomeňme český spolek Sysifos a dva Bludné balvany pro Stanislava Grofa, udělené mimo jiné za zkoumání různých problematických oblastí duchovní praxe, jako je například léčitelství, šamanismus a další opomíjené nebo zcela jednostranně vykládané jevy.¹²⁴

123Viz webové stránky www.petr-chobot.eu. 30.3.2010

124Připomeňme zde například nejrůznější pokusy vykládat mystické zážitky jako důsledky psychotických stavů.

1.3. Timothy Leary

„Kyberpunk je, přiznávám, termín riskantní. Je třeba jej, jako ostatně všechny lingvistické inovace, užívat s tolerantním smyslem pro humor. Je to přemostující, přechodový slovní granát vržený přes jazykové bariéry, aby postihl soběstačného, schopného jedince, který používá a ovládá informační a komunikační technologii ke svým vlastním cílům, pro osobní potěchu, zisk, rozhled a růst.“

Timothy Leary¹²⁵

Úvodní poznámka

Zařazení Timothyho Learyho do této diplomové práce bylo z mé strany zdrojem velkých obav. Problém v zásadě tkví v tom, že tento autor publikoval velmi rozsáhlé dílo, které je ovšem co do použitelnosti na poli vědy velmi nevyvážené. Přímou je použitelné jen opravdu máloco, nicméně Leary předkládá celou řadu inspirativních a provokativních myšlenek, které mohou být zajímavými podněty pro výzkum v otázce transformace lidské osobnosti a vědomí. Nakonec jsem se rozhodl spíše představit ho krátkým, spíše literárním, esejem jako důkaz o možnosti celoživotního rozvoje osobnosti s využitím jakýchkoli dostupných prostředků a jako vizionáře zaměřeného pohledem daleko do budoucnosti.

1.3.1. Profil autora

Sepsat ve stručnosti barvitý životní příběh Timothyho Learyho (1920 – 1996) je téměř nemožné. V tomto biografickém eseji se tedy pokusím přiblížit klíčové události v jeho životě s využitím informací získaných z jeho autobiografie *Záblesky paměti*¹²⁶ a zároveň zhodnotit jeho značně rozmanité dílo jako celek.

Profesní dráha Timothyho Learyho začíná po druhé světové válce působením v oblasti psychologického výzkumu a výuky. Na konci padesátých let odešel jako relativně uznávaný psycholog z výzkumného centra v Kaiser Foundation Hospital v kalifornském Oaklandu. Jak sám říká, hlavním důvodem bylo jeho vnitřní zmatení týkající se neradostných výsledků desetiletého výzkumu úspěšnosti použití běžné psychoterapie.¹²⁷ Někdy v této době se během svého působení na Harvardu ve

¹²⁵Leary, T. *Chaos a kyberkultura*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia 1997. ISBN 80-85905-30-2 s. 122

¹²⁶Leary, T. *Záblesky paměti*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-038-2

¹²⁷Leary, T. *Záblesky paměti*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-038-2 s. 18

Středisku pro výzkum osobnosti poprvé setkává s informací o existenci tzv. „kouzelných hub“¹²⁸. V roce 1960 tyto poprvé ochutnal, přičemž zažil velice intenzivní trip¹²⁹, který zásadním způsobem ovlivnil jeho další vědeckou i životní dráhu, a to nejen ve smyslu jejich dalšího směřování co se obsahu týče, ale do jisté míry i co do formy. V roce 1963 totiž po několikaletém zkoumání účinků psilocybinu¹³⁰ (tedy látky obsažené v již zmíněných „kouzelných houbách“) a LSD skončilo po rozepřích s kolegy z jiných oborů (a jak sám naznačuje ve své knize i z důvodu politických tlaků¹³¹) jeho působení na Harvardu ukončením pracovního poměru z důvodu údajného zanedbání přednáškových povinností¹³². Tímto okamžikem v podstatě na dlouhou dobu končí Learyho oficiální působení v akademické sféře. Ve svých výzkumech pak pokračoval podporován různými soukromými sponzory a sympatizanty.

V roce 1965 přichází další zlom: je zatčen pro přechovávání a pašování narkotik, když je při prohlídce jeho vozu na hranicích USA s Mexikem nalezena marihuana¹³³, tedy v té době jedna z nejdémonizovanějších drog v USA, a v následujícím procesu je odsouzen k vysokému trestu odnětí svobody. Od této doby začíná žít pod dohledem úřadů, a následujících 11 let tráví de facto střídavě ve vězení nebo na útěku.

V poslední části své tvůrčí dráhy pak fascinovaně přijal existenci informačních technologií, rozpoznal jejich potenciál a zaměřil se na jeho využití při rozvoji potenciálu lidského jednotlivce i druhu.¹³⁴

V podstatě po celý svůj život se Leary věnoval hledání způsobů dosahování změněných stavů vědomí a pokusy využít jejich transformačního potenciálu. Jeho cesta je zřejmě unikátní: zahrnuje totiž tak rozdílné prvky, jako je buddhismus, hinduismus, psychedelické experimenty a v posledních letech jeho života pak orientaci

128Tedy nám již známých lysohlávek (Psilocybe). Tamtéž s. 19

129V běžném diskursu slouží toto anglické slovo jako označení pro „výlet jinam“ - tedy pro psychedelickou zkušenost. Popis této Learyho iniciační zkušenosti viz tamtéž s. 37-39

130Jedním z výstupů tohoto výzkumu je i do značné míry kontroverzní kniha Leary, T., Alpert, R. *Psychedelická zkušenost In: Psychedelie. Trilogie o halucinogenech*. 1. vyd. Praha: KMa 2000. ISBN 80-86425-97-5, která je v podstatě psychedelickou interpretací známé Tibetské knihy mrtvých (Bardo Thödol): *Bardo Thödol. Tibetská kniha mrtvých*. 1. vyd. Praha: Argo 2008. ISBN 978-80-257-0062-4. Ačkoli se takové spojení může zdát na první pohled nesmyslné, Leary s tímto textem ve své době slavil jisté úspěchy. Tuto knihu je v podstatě možné interpretovat jako jednu z jeho příruček sloužících podle něho k rozvoji lidského vědomí. Pokud si vzpomeneme na klasický předpoklad důležitosti konstelace set – settings, je zřejmé, že pokud by tato kniha byla použita při psychedelickém sezení, může skutečně vést k podobným obsahům mimořádného stavu vědomí, jaké uvádí právě Bardo Thödol. Ostatně takovýchto příruček, které mají sloužit k rozvoji lidského vědomí napsal Leary více; jednou z posledních je pak kniha Leary, T. *Hra života*. 1. vyd. Brno: Books s.r.o. 1998. ISBN 80-7242-025-9, která zahrnuje koncepci 24 stadií vývoje člověka (resp. lidského druhu). Pozn. aut.

131Srovnej např. s. 217n

132Srovnej tamtéž

133Srovnej s. 316n

134Srovnej Leary, T. *Záblesky paměti*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-038-2 s. 512n

na soudobé moderní technologie. Po celou dobu se však zdá, jako by Leary nebyl „tady a teď“¹³⁵, jak ke konci své dráhy hlásal jeho bývalý spolupracovník z Harvardu Richard Alpert¹³⁶, ale jako někdo, kdo hledí daleko do budoucnosti. Jako někdo, kdo místo pečlivého prověřování svých hypotéz raději rozvíjí nové možnosti vývoje člověka i lidského druhu.

Některá jeho pozdní díla takto orientovaná se tak ocitají někde na hranici mezi úvahami o vědě a science-fiction. Přesto i v této části jeho díla je možné najít celou řadu z dnešního pohledu zajímavých konceptů, které mohou být velice podnětné pro naše zkoumání problematiky transformačního potenciálu psychedelické zkušenosti. Z tohoto důvodu bylo do této práce zařazeno jeho pojetí kyberpunku¹³⁷ jako výkladového rámce (nebo možná i návodu) pro život v rozvinuté informační společnosti. Zdaleka ne všechny technologické předpoklady pro toto sice byly naplněny (oproti Learyho předpokladům zaostáváme zejména v oblasti interface¹³⁸ člověk – stroj a v oblasti vývoje virtuální reality, která se sice slibně rozvíjela na počátku devadesátých let, v poslední době však jako by opět do značné míry upadla v zapomnění), nicméně onen klíčový předpoklad (tedy důraz na informace a jejich zpracování jako jeden z určujících prvků při charakterizaci vývojového stadia společnosti) je naplněn. Zkoumáním potenciálu tohoto konceptu v podání Timothyho Learyho je pak věnována samostatná kapitola.

1.3.2. Role psychedelik v díle Timothyho Learyho

Timothy Leary je obecně znám jako propagátor užívání psychedelik pro účely osobnostního rozvoje a růstu. Konceptem, z něhož v tomto vychází, je koncept pedomorfózy a juvenilizace Arthura Koestlera:

„Proces biologické evoluce je do značné míry historií úniků ze slepých uliček nadměrné specializace, evoluce idejí pak sérií úniků z duševních stereotypů a stagnací podlehnuvších procedur a rituálů. V biologické evoluci může tento únik nastat v

135Ram Dass *Bud' tady a ted'*. 1. vyd. Hodkovičky: Pragma neuveveno. ISBN 978-80-7349-095-9

136Známější dnes spíše jako Baba Ram Dass a minimálně v USA ve své době jako vlivný hinduistický guru (duchovní učitel).

137Kyberpunk je specifickým typem sci-fi literatury. Pro tento žánr je charakteristické zejména přímé propojení člověka a stroje a plné využití potenciálu informačních technologií tak, jak si ho různí autoři dokázali představit, často na základě znalostí ze soudobého technologického vývoje. Jedním z klíčových děl tohoto žánru je i Learym adorovaný Neuromancer: Gibson, W. *Neuromancer*. 1. vyd. Praha: Laser1992. ISBN 80-85601-27-3, tedy dílo se zajímavým filozofickým přesahem (jak je pro jeho autora ostatně typické). V Learyho knize Chaos a kyberkultura tak samozřejmě nechybí ani rozhovor s jejím autorem. Pozn. aut.

138Tedy rozhraní. Pozn. aut.

důsledku stažení se z dospělého stádia na juvenilní, což je bod obratu a počátek nové linie; v evoluci mentální pak dočasným regresem na pružnější a všemožnými zábrany méně zatížené módy integrace, po kterémžto regresu může nastat kreativní krok vpřed.¹³⁹

Jak plyne z celého Learyho díla, právě psychedelické látky jsou tím prvkem, který umožňuje dosáhnout pro další evoluci tak žádoucího juvenilního (tedy nedospělého a tedy transformovatelného) stádia. Role psychedelik pro transformaci lidského vědomí je tedy značná a Learym nikde nezpochybňovaná (a přiznejme, že rovněž nikde seriózně neprokázaná).

Pro úplnost pak ještě dodejme, že v souvislosti s různými typy drog Leary na několika místech hovoří o těchto látkách jako o neurotransmiterech umožňujících aktivaci specifických, běžně nevyužívaných okruhů v mozku a tedy potenciální růstovou transformaci lidského jedince.¹⁴⁰ Tuto jeho myšlenku můžeme v kontextu jeho pozdního díla vykládat i tak, že nám různé typy drog umožňují různé typy poznání. Propojení drog jako jednoho z prostředků pro získání nového poznání je u Learyho naprosto nepochybné. Obdobně se k této problematice vyjadřují i jiní autoři, zmiňme například Alana Wattse a jeho dílo *Radostná kosmologie*, které je primárně orientováno na zachycení specifické kvality vědomí zažívajícího psychedelický stav¹⁴¹.

1.3.3. Learyho pojetí kyberpunku

„Kyber znamená kormidlovat.

Kyberčlověk je ten, kdo je kormidelníkem svého vlastního života. Kyberčlověk je tedy logicky osoba fascinovaná navigačními informacemi, obzvlášť mapami, nákresey, směrůvkami, průvodci a příručkami, které kormidelníkovi usnadňují plavbu životem. Kyberčlověk také bez ustání pátrá po různých teoriích, modelech, paradigmatech, metaforách, obrazech a ikonách, které pomáhají mapovat a pojmenovat reality, které obývá.

Pojem kybertechnika odkazuje k nástrojům, zařízením a metodologiím poznání a komunikace. K lingvistice, filosofii, sémantice, sémiotice, praktické epistemologii a

139 Koestler in: Leary, T. *Záblesky paměti*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-038-2 s. 243

140 Viz např. Leary, T. *Chaos a kyberkultura*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia 1997. ISBN 80-85905-30-2 s. 34

141 Srovnej Watts, A. W. *Radostná kosmologie*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator 1996. ISBN 80-85769-86-7. Podstatná část této knihy je založena na propojení několika psychedelických zážitků tohoto autora.

ontologii denního života. Ke slově, ikonám, náčrtkům, výtiskům, obrazovkám, klávesnicím, computerům, hard-diskům.“¹⁴²

Přidejme ještě jeden citát: „Kyberpunkeri užívají všechny dostupné informační vstupy k tomu, aby pokud možno mysleli po svém a samostatně.“¹⁴³

Pokud se podíváme na výše zmíněné citáty, je zřejmé, že klíčová pro toto vývojové stadium¹⁴⁴ člověka a lidského druhu je nezávislá práce s informacemi. Learyho hlavním cílem i zde zůstává osvobození jedince a plná aktivace jeho potenciálu. Tyto dva prvky se ostatně táhnou celým jeho dílem. Zatímco v prvních fázích svého vývoje akcentoval zejména cestu užívání psychedelik jako prostředku pro dosažení osobnostního růstu a rozvoje, v díle *Chaos a kyberkultura* se plně věnuje právě potenciálu informačních technologií v situaci rozvinuté informační společnosti. I zde, stejně jako v celém jeho díle, je však místo pro užívání drog za účelem transformace lidského jedince a druhu, jak mimo jiné nepřímě dokládá výše zmíněný citát („všechny dostupné informační vstupy“).

Extenze způsobů získávání a zpracování informací, která je podle Learyho typická právě pro kyberpunkera, pak může být důležitým vodítkem mimo jiné právě pro zkoumání transformačního potenciálu psychedelické zkušenosti. Protože i pokud zavrhneme z jakéhokoli důvodu jakékoli jiné teorie týkající se této problematiky, stále zde zůstane argument, že psychedelická zkušenost rozšiřuje lidský potenciál právě tím, že člověku umožňuje minimálně dosáhnout většího počtu informací s využitím právě změněných stavů vědomí (dosažených psychedeliky). A extenze dostupných kanálů pro získávání informací spolu s extenzí metod zpracování informací je zde pro Learyho jasným důkazem o lidském vývoji.

Dalším přínosem tohoto konceptu pak může být i Learyho rada, že „Psychedelická zkušenost se dá nejlépe sdělit v jazyce kybernetiky,¹⁴⁵“ - tedy prostřednictvím zachycení změny vnitřních či vnějších informačních procesů.

Na jiném místě knihy *Chaos a kyberkultura* pak Leary dává do přímé souvislosti pojmy duchovní a digitální, když popisuje informace jako duchovní drogu,¹⁴⁶ ale tímto přesahem se podle mého názoru dostáváme již příliš daleko od našeho tématu.

142Leary, T. *Chaos a kyberkultura*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia 1997. ISBN 80-85905-30-2 s. 116

143Leary, T. *Chaos a kyberkultura*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia 1997. ISBN 80-85905-30-2 s. 117

144Jak Leary popisuje i v dalších svých dílech, např. v Leary, T. *Infopsychologie*. 1. vyd. Brno: Jota 1997 ISBN: 80-7217-013-9, kde pojednává o 24 stádiích vývoje lidského vědomí a lidského druhu.

145Leary, T. *Záblesky paměti*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-038-2 s. 520

146Leary, T. *Chaos a kyberkultura*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia 1997. ISBN 80-85905-30-2 s. 25

1.3.4. Přínos pro andragogiku

Jak již bylo řečeno, přínos díla Timothyho Learyho obecně je velmi problematický. To je dáno zejména způsobem, jakým je jeho valná většina napsána: nejedná se totiž o vědecké práce v pravém smyslu slova, ale spíše o podnětná až provokativní díla, ve kterých se volná esejistická forma mísí s osobními zkušenostmi, postřehy a vhledy autora. Přesto je však možné nalézt několik prvků, které nám mohou pomoci při případném dalším zkoumání transformačního potenciálu psychedelické zkušenosti, nebo mohou být inspirující pro naši andragogickou praxi.

Jedná se zejména o jeho využití konceptu juvenilizace jako výkladového rámce pro účinky psychedelické zkušenosti. Tento koncept do jisté míry rezonuje s Grofovým pojetím spirituální krize jako transformačního procesu. Obojí totiž naznačuje důležitý moment: pro další vývoj je obvykle nutné projít nesnadným stadiem hledání a zmatení, kdy je do značné míry zpochybněna většina životních jistot jedince, respektive pro další vývoj je obvykle nutné vzdát se toho, čeho již bylo dosaženo, abychom mohli pokračovat ve do další fáze. Ať již do další části duchovní cesty (Grof), nebo na vyšší vývojový stupeň (Leary).

Dalším přínosem jeho prací pak může být důraz na informace a jejich zpracování, jako na klíčové prvky osobní transformace. To není ve své prosté podobě nijak objevná myšlenka, nicméně v kontextu díla Timothyho Learyho¹⁴⁷ ji lze vykládat mimo jiné tak, že lidský vývoj je závislý na různých druzích informací, a některé z nich je možné dosáhnout pouze (nebo nejspíše) ve změněných stavech vědomí. Leary tedy psychedelickou zkušenost hodnotí jako v zásadě velmi pozitivní, neboť má velkou informační hodnotu. Připojme k tomuto ještě jeden postřeh z běžné reality uživatelů psychedelik: pro případný výzkum v této oblasti je nezbytně nutné identifikovat způsoby, jakými uživatelé psychedelik zpracovávají informace, které získali díky psychedelické zkušenosti. Pro případný transformační potenciál této se totiž jako klíčové ukazuje právě zpracování této zkušenosti a ne zkušenost samotná. Leary nás tak vlastně při případném dalším výzkumu směřuje ne ani tak na to, co různí uživatelé konzumují, ale na to, jak o této zkušenosti hovoří. Důležité jsou tedy informace a nikoli droga samotná, což de facto odpovídá výše popsanému Learyho konceptu kyberpunkera. Tento koncept totiž můžeme považovat za svým způsobem ideální typ¹⁴⁸

¹⁴⁷Původně mělo být v této práci analyzováno více knih tohoto autora. Vzhledem k jejich již zmíněné povaze však byly postupně zavrženy jako na akademické půdě nepoužitelné. Pozn. aut.

¹⁴⁸Ideální typ je v podstatě myšlenkovým obrazem, který má sloužit jako mezní (čistý) případ pro zkoumání určitého jevu. Zkoumaný jev pak v podstatě porovnáváme se záměrně zkonstruovaným obrazem (ideálním typem). Srovnej Weber, M. *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH 1998. ISBN 80-86005-48-8 s. 46n

uživatele psychedelik, a tedy za jedno z východisek pro další výzkum.

Dalším inspirujícím prvkem pak může být Learyho celoživotně kladený důraz na autonomii jedince a vlastní zodpovědnost za osobní rozvoj. Leary se totiž nesnaží zakládat nějakou školu nebo teorii, která by zásadním způsobem ovlivnila celý svět. Jeho cílem bylo, zdá se, spíše přímo stimulovat lidi tak, aby sami zahájili a řídili proces své transformace.

Velmi inspirující pak může být i Learyho drzost, s níž je schopen podkopávat jakékoli jistoty¹⁴⁹ (včetně těch, které sám zastával) a neúnavné hledání nových konceptů pro vysvětlení nejrůznějších jevů. Celý Learyho život je totiž v podstatě neustálým hledáním lepšího výkladového rámce pro realitu a hledáním nových cest k transformaci lidského vědomí (a tedy člověka vůbec).

¹⁴⁹Na toto téma nelze než doporučit případným zájemcům knihu: Leary, T. *Hra života*. 1. vyd. Brno: Books s.r.o. 1998. ISBN 80-7242-025-9, která je právě průvodcem po vývoji lidského vědomí tak, jak si ho představoval její autor. Pozn. aut.

1.4. Transformační potenciál psychedelické zkušenosti ve světle prací Stanislava Grofa, Dalea Pendella a Timothyho Learyho

Pokusme se nyní na úplný závěr ve stručnosti shrnout výsledky zkoumání transformačního potenciálu psychedelické zkušenosti na základě analýzy prací třech významných autorů zabývajících se zkoumáním v oblasti změněných stavů vědomí dosažených s pomocí psychedelických látek. Už vzhledem k nevyváženosti délky jednotlivých kapitol této diplomové práce je zřejmé, že přínosnost prací těchto autorů není zdaleka stejná. Délka kapitol a rozsah vybraných klíčových prvků teorií těchto autorů totiž napovídá, že klíčovým autorem na tomto poli je zcela nepochybně Stanislav Grof, přičemž ostatní dva autoři slouží především jako doklad o různých typech cesty, kterou dlouhodobí uživatelé psychedelik mohou absolvovat (a jsou tedy velmi podnětní co se případného terénního výzkumu této problematiky týče). Již nyní je však možné jasně říci:

Psychedelická zkušenost má značný potenciál pro osobní transformaci. Za jakých okolností přesně je tento potenciál využit, ovšem stále zůstává do značné míry otázkou.

Z teorie i terapeutické praxe Stanislava Grofa vyplývá, že psychedelická zkušenost může být v případě, že nabývá kvalit holotropního prožitku, pro člověka který ji zažil velmi důležitá a může vést ke značným změnám v myšlení a jednání. Rozhodující je ovšem pro Grofa kontext užívání psychedelik: to, v jaké situaci, za jakým účelem a kým je psychedelická zkušenost realizována. Značnou roli v tomto procesu pak může hrát samořídící mechanismus vnitřního navigátora, který celý transformační proces může významně usnadnit. Jako jeden z nejdůležitějších prvků se pak jeví připravenost jedince na vnitřní proměnu (což je ovšem z pohledu vědecké teorie obtížně uchopitelná kategorie). Tento Grofův opatrný přístup při formulaci výsledků jeho práce je zřejmě způsoben právě kontextem jeho výzkumů: Grof je klinický psychiatr a tento jeho přístup je znát v celém jeho díle. Navíc se jedná o vědce, který formuje teorii, která je zveřejňována, a proto jsou potenciální dopady jeho práce značné. Je tedy logické, že takový člověk nebude zrovna příznivcem divokého experimentování, jako byl například Timothy Leary.

Dale Pendell ve svém díle *Pharmako* jasně formuluje význam psychedelik pro sebepoznávání. Zcela explicitně pak hovoří o moudrosti rostlin, která vede toho, kdo se vydá na cestu jedů, tedy na šamanskou cestu duchovní proměny. Z toho je možné odvodit, že minimálně v případech, kdy je psychedelická zkušenost zažívána v rámci

určitého kulturního kontextu nebo konceptu (v Pendellově případě se jedná o šamanismus), má rozhodně značný transformační potenciál, který je dán mimo jiné specifickými informacemi, které uživateli poskytne zážitek s určitou látkou a rovněž přístupem uživatele k této látce. Způsob popisu, který Pendell na základě své zjevně dlouholeté praxe zvolil pak naznačuje význam interakce mezi člověkem na cestě a spojencem (tedy drogou, ve většině případů rostlinou) pro využití tohoto transformačního potenciálu. Připomeňme, že Pendell primárně není vědec, ale velmi zkušený uživatel s dlouholetou šamanskou praxí.

V případě díla Timothyho Learyho je zjevné, že autor byl minimálně po velkou část svého života transformačním potenciálem psychedelických látek téměř uhranut. Neustále píše, že tyto látky hrají v procesu osobní transformace velmi důležitou, ne-li klíčovou roli. Podmínky pro naplnění transformačního potenciálu psychedelické zkušenosti ovšem popisuje jen velmi stroze (v podstatě se omezuje na popis ve stylu set – settings) a hlavním způsobem, kterým podporuje teorii o transformačním potenciálu psychedelické zkušenosti je v podstatě konstatování, že psychedelická zkušenost člověku přináší velké množství nových informací. Výjimku z tohoto tvoří text *Psychedelická zkušenost*, který je podrobným průvodcem psychedelickými stavy vytvořeným na základě psychedelické interpretace Bardo thödöl (známé též jako *Tibetská kniha mrtvých*), a který tak dokládá, že existují koncepty a kontexty, v nichž je možné transformační potenciál psychedelické zkušenosti naplnit.

Psychedelická zkušenost tedy na základě analýzy prací Stanislava Grofa, Dalea Pendella a Timothyho Learyho má jasný transformační potenciál, který je možné naplnit v případě, že je zažita v určitém rámci. Přesné vlastnosti tohoto rámce nejsou zcela jasně popsány, je však zřejmé, že některé náboženské systémy zaměřené na spirituální hledání mohou uživatele nasměrovat k určitému typu osobní transformace.

Jako klíčové prvky se tedy jeví prožitek mimořádného stavu vědomí a jeho integrace do osobního vývoje skrze jeho zakotvení v rámci určitého spirituálního konceptu. To, že je interpretace psychedelické zkušenosti zakotvena v rámci určitého spirituálního konceptu pak také naznačuje, že takto realizovaný transformační proces je záměrně realizovaným dlouhodobým procesem a ne pouze výsledkem nahodilé zkušenosti¹⁵⁰. Výsledek transformačního procesu pak odpovídá tomu, co říká spirituální koncept, v jehož rámci byla zkušenost integrována do procesu osobní transformace.

150 Která ovšem může hrát iniciační roli pro tento proces. Viz kapitola o Grofově konceptu spirituální krize, kde je drogová (a tedy i psychedelická) zkušenost označena jako jeden z možných spouštěčů spirituální krize.

2. Poznámky k výzkumu zaměřenému na uživatele psychedelik

2.1. Poznámky k případnému výzkumu navazujícím na tuto diplomovou práci

Vzhledem k zaměření této diplomové práce omezme zdlouhavou práci nutnou k přípravě konkrétního projektu andragogicky či sociologicky zaměřeného výzkumu v oblasti užívání psychedelických látek na konstatování, že není důvod pro tento výzkum používat jiné než běžně používané výzkumné metody a techniky, o kterých píše například Disman¹⁵¹ (kvantitativní výzkum) či Strauss a Corbinová¹⁵² (kvalitativní výzkum) a o kterých se domnívám, že je s nimi případný čtenář této práce dobře obeznámen. Poznamenejme ještě, že nejvhodnějším teoretickým východiskem pro zkoumání této problematiky je východisko fenomenologické, které je zaměřeno na to, jakým způsobem ve svém vědomí člověk vnímá a interpretuje realitu.

Tito autoři ovšem nebyli uvedeni zcela náhodou: zatímco pojetí zakotvené teorie autorů Strausse a Corbinové je vhodné pro počáteční fáze výzkumu, který by se zaměřil na získání hypotéz umožňujících přesné zacílení další fáze výzkumu, kvantitativně řešený výzkum by přišel ke slovu v druhé fázi zkoumání, tedy při falzifikaci hypotéz získaných z předchozího výzkumu.

Základní výzkumné otázky vyplývající z této diplomové práce, jejichž zodpovězení by mohlo přispět k vyřešení základní otázky této práce, tedy jaký je transformační potenciál psychedelické zkušenosti jsou:

- jaký je význam psychedelické zkušenosti pro toho, kdo ji prožil, tedy jak je tato zkušenost hodnocena,
- jaký je dopad takové zkušenosti na další život člověka,
- jakými způsoby je tato zkušenost interpretována,
- jakým způsobem (jakou technikou) je tato zkušenost integrována do lidského života,
- jaké jiné techniky jsou využívány k dosažení změněných stavů vědomí,
- jaké zdroje využívají uživatelé v souvislosti s dosahováním a zpracováním psychedelické zkušenosti.

Zaměříme se nyní na specifika tohoto případného výzkumu, tak jak vyplývají z

151 Disman, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum 2000. ISBN 80-246-0139-7

152 Strauss, A., Corbin, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Sdružení podané ruce, Brno, Nakladatelství Albert, Boskovice 1997. ISBN 80-85834-60-X

předběžné znalosti tohoto prostředí¹⁵³. Potenciálních problémů se tu totiž vyskytuje hned několik.

Prvním problémem takového zkoumání by mohl být už samotný kontakt s uživateli psychedelik. Vzhledem k problematickému statutu některých činností spojených s konzumací některých psychedelik však nemusí být reakce psychedelické subkultury příliš nadšená. Dále je velmi pravděpodobné, že způsob užívání psychedelik a další zpracování této zkušenosti uživateli psychedelik v té podobě, jak ji popisuje tato práce, je relativně málo rozšířené. Převažující model konzumace těchto látek je totiž rekreační – konzumace těchto látek tedy slouží k odpočinku či zábavě a ne k nějaké systematictější, transformačně orientované činnosti. Z těchto důvodů se jako klíčové jeví získání informátora z tohoto prostředí, který bude průvodcem výzkumníka alespoň v první fázi kontaktu se subkulturou. Dále je totiž již možné pokračovat prostřednictvím sítí kontaktů mezi jednotlivými uživateli či jejich skupinami.

Dalším problémem pak může být nalezení vhodného výzkumníka. Vzhledem k předchozím problémům by se jako ideální jevila osoba s aktivními kontakty na psychedelickou subkulturu, která zná fenomén psychedelické zkušenosti takřkajíc z první ruky. Takovou osobu, navíc s potřebnou kvalifikací a ještě k tomu ochotnou podílet se na takovém výzkumu může být velmi obtížné nalézt.

Poslední velký problém pak představuje zejména záznam výpovědí dotazovaných, jehož možnosti závisí především na schopnosti výzkumníka získat si jejich důvěru s tím, že veškerá data samozřejmě musejí být zcela anonymizována, a na schopnosti výzkumníka interpretovat výpovědi dotazovaných, neboť je velmi pravděpodobné, že budou podány velmi specifickým jazykem, který se kromě lokálních odlišností liší i případ od případu, neboť jazyk výpovědi o psychedelické zkušenosti závisí na tom, jaký systém jejich interpretace dotazovaný používá.

K poslední výše uvedené otázce po zdrojích k dosažení a interpretaci psychedelické zkušenosti ještě připojme exkurs do světa českého internetu, který představuje další možnost pro realizaci výzkumu naší problematiky.

¹⁵³ Následující poznámky se opírají o mé osobní zkušenosti s kontaktem se členy nejen olomoucké psychedelické subkultury. Nekladu si ovšem nárok považovat je za výsledky nějakého systematického výzkumu, a proto je nabízím pouze v této spíše orientační formě. Pozn aut.

2.2. Krátký exkurs do světa českého internetu jako zdroje pro dosažení a zpracování psychedelické zkušenosti

Za zřejmě nejvýznamnější zdroje pro dosažení psychedelické zkušenosti můžeme považovat internetové servery Botanic¹⁵⁴ a Vegetalismus¹⁵⁵. Oba obchody se mimo jiné zaměřují na prodej tzv. etnobotanik, tedy látek rostlinného původu, které v různých kulturách slouží k určitým účelům, některé z nich pak k navozování změněných stavů vědomí. Jedná se tedy v některých případech o látky, kterým je připisován psychedelický účinek. Připomeňme zde, že tyto rostlinné drogy jsou v současné době zcela legální, byť mezi uživateli relativně málo rozšířené. Aktuální nabídka je v současné době relativně pestrá a zahrnuje celou řadu rostlin, které je možné nalézt u Dalea Pendella¹⁵⁶. Uvedme zde alespoň ty nejdůležitější, které jsou dostupné na dotyčných serverech:

Botanic¹⁵⁷:

- Salvia divinorum,
- Tagetes lucida,
- Kaempferia galanga,
- Heimia salicifolia,
- Calea zacatechichi,
- Lagochilus inebrians,
- Amanita muscaria,
- Argemona mexicana,
- Silea capensis,
- Lobelia inflata,
- Zornia latifolia,
- Argyrea nervosa,
- Rivea corymbosa,
- Peganum harmala.

154 <http://botanic.cz/smartshop/cs/Default.aspx> 30.3.2010

155 <http://www.vegetalismus.cz> 30.3.2010

156 Viz příslušná kapitola v této práci.

157 Nabídka dotyčného serveru v kategorii Entheogeny rozšířená o další rostliny, které jsou řazeny v jiných kategoriích, podle Pendella však mají psychedelický účinek. Pozn. aut. Zdroj v elektronické podobě: <http://botanic.cz/smartshop/cs/Entheogeny/Default.aspx?data=bW9kdWxIPWNhdGVnb3J5JmlkQ2F0ZWdvenk9MSZwYWdlPTI%3d> a <http://botanic.cz/smartshop/cs/Semena-seminka/Default.aspx?data=bW9kdWxIPWNhdGVnb3J5JmlkQ2F0ZWdvenk9Mzg%3d> obojí 30.3.2010

Tuto již dosti širokou nabídku pak server Vegetalismus rozšiřuje o další rostliny¹⁵⁸:

- Evodia rutacarpa,
- Nymphaea caerulea,
- Acorus calamus.

Nabídka potenciálních cest k psychedelické zkušenosti je tedy evidentně značná, což svědčí o alespoň jistém zájmu uživatelů psychedelik o tuto oblast. V jakém rozsahu a s jakými výsledky jsou tyto, pro většinu populace České republiky převážně naprosto neznámé, rostliny užívány, je otázkou, kterou by mohl zodpovědět právě případný výzkum.

Jako zástupce velkých serverů jsem pro získání lepší představu o situaci na českém internetu vybral Encyklopedii psychotropních rostlin, která je součástí projektu Biotox zaměřeného na mapování fenoménu psychotropních látek. Přiblížme velmi stručně hlavní oblasti této problematiky, kterými se tento server zabývá a odkažme případné zájemce na jeho stránky.¹⁵⁹ Jedná se zejména o popis a taxonomizaci nejdůležitějších rostlinných drog, sběr popisů intoxikací různými rostlinnými drogami a poskytování rozsáhlé řady informací souvisejících s drogami a jejich konzumací. Již samotná databáze zřejmě¹⁶⁰ autentických popisů intoxikací by pak stála za samostatný výzkum.¹⁶¹

Jak je zřejmé již z tohoto velmi, ale velmi krátkého exkursu do světa českého internetu, informací spojených s užíváním psychedelických látek je možné nalézt celou řadu (ovšem v různé kvalitě; server Biotox byl vybrán pro svou relativně vysokou důvěryhodnost; pozn. aut.). Potenciálních zdrojů k dosažení psychedelické zkušenosti pak evidentně také. Považujme tato zjištění za další důvod, proč se zabývat výzkumem této problematiky v terénu.

158 Zdroj v elektronické podobě: <http://www.vegetalismus.cz/entheogeny.html> 30.3.2010

159 <http://www.biotox.cz/enpsyro/obsah.html> 30.3.2010

160 Na internetu v této oblasti není nic jisté. Pozn. aut.

161 Srovnej: Zdroj v elektronické podobě: <http://www.biotox.cz/enpsyro/obsah.html> 30.3.2010

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala problematikou transformačního potenciálu psychedelické zkušenosti. Tato základní otázka byla řešena prostřednictvím analýzy relevantních částí díla tří významných autorů - Stanislava Grofa, Dalea Pendella a Timothyho Learyho - působících v oblasti psychedelického výzkumu, přičemž vybraná díla bylo analyzována rovněž z hlediska jejich potenciálního přínosu pro andragogickou teorii či praxi. Součástí práce pak rovněž bylo zapojení postřehů jejího autora z reality převážně olomoucké psychedelické subkultury vztažených k problematice případného terénního výzkumu v této oblasti, mimo jiné i z důvodu lepší představy případného nezasvěceného čtenáře o současné situaci.

Hlavním cílem této diplomové práce bylo hledání odpovědi na otázku, zda má psychedelická zkušenost potenciál pro osobní transformaci uživatele psychedelické látky. Podrobnější diskusi k tomuto tématu je možné nalézt v kapitole 1.4. a zde tedy zopakujeme jen čistý výsledek:

Psychedelická zkušenost má na základě analýzy prací Stanislava Grofa, Dalea Pendella a Timothyho Learyho jasný transformační potenciál, který je možné naplnit v případě, že je zažita v určitém specifickém rámci. Přesné vlastnosti tohoto rámce nejsou zcela jasně popsány, je však zřejmé, že některé náboženské systémy zaměřené na spirituální hledání mohou uživatele nasměrovat k určitému typu osobní transformace. To, že je interpretace psychedelické zkušenosti člověkem zakotvena v rámci určitého spirituálního konceptu naznačuje, že takto realizovaný transformační proces je záměrně realizovaným dlouhodobým procesem a ne pouze výsledkem nahodilé zkušenosti. Tyto hypotézy je však nutno ověřit navazujícím terénním výzkumem.

Práce se rovněž zaměřovala na hledání dalšího možného přínosu vybraných teorií vzešlých z psychedelického výzkumu pro andragogiku. Je možné říci, že zřejmě největší přínos pro tento obor má dílo Stanislava Grofa, které nabízí řadu prvků, které mohou sloužit k hlubšímu pochopení některých andragogických konceptů, především v kontextu psychologizujícího pojetí andragogiky, tedy andragogiky jako „aplikované vědy o orientování člověka v kritických uzlech jeho životní dráhy či při problémovém průběhu jeho životní dráhy.“¹⁶²

162 Bartoňková, H., Šimek, D. *Andragogika*. Studijní text pro distanční studium. Olomouc: SDV FF UPOL 2002 s.13.

Zjištěný přínos vybraných děl Dalea Pendella a Timothyho Learyho pro andragogiku jako obor je problematičtější. Některé dílčí aspekty těchto teorií však mohou být pro andragogiku inspirativní a mohou pomoci osvětlit některé aspekty užívání psychedelických látek, a to nejen v kontextu západní, euroamerické civilizace.

Seznam použité literatury

Ball, M. W. *Duše šalvěje. Šalvěj divotvorná a entheogenní zážitky*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-76-7

Bardo Thödol. Tibetská kniha mrtvých. 1. vyd. Praha: Argo 2008. ISBN 978-80-257-0062-4

Bartoňková, H., Šimek, D. *Andragogika*. Studijní text pro distanční studium. Olomouc: SDV FF UPOL 2002

Berger, P. L. *Vzdálená sláva: Hledání víry ve věku lehověrnosti*. 1. vyd. Brno: Barrister&Principal 1997. ISBN 80-85947-18-8

Disman, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum 2000. ISBN 80-246-0139-7

Gibson, W. *Neuromancer*. 1. vyd. Praha: Laser 1992. ISBN 80-85601-27-3

Grof, Ch. *Žízeň po celistvosti*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1998. ISBN 80-86183-06-8

Grof, S. *Dobrodružství sebeobjevování*. 1. vyd. Praha: Perla 2000. ISBN 80-902156-5-3

Grof, S. *Kosmická hra. Zkoumání hranic lidského vědomí*. 1. vyd. Praha: Perla neudeno. ISBN 80-902156-1-0

Grof, S. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. 1. vyd. Praha: Argo 2009. ISBN 978-80-257-0177-5

Grof, S. *LSD-25 a jeho využití v klinické praxi*. 1. vyd. Praha: VÚPs 1965. ISBN neudeno

Grof, S. *Nové perspektivy v psychiatrii a psychologii*. 1. vyd. Praha: Knihovna Nadace Dagmar a Václava Havlových, Vize 97 2007. ISBN 978-80-86181-83-7

Grof, S. *Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí*. 1. vyd. Praha: Argo 2007. ISBN 978-80-7203-937-1

Grof, S. *Za hranice mozku*. 1. vyd. Praha: Perla 1999. ISBN 80-902156-3-7

Grof, S., Grof, Ch. *Krise duchovního vývoje. Když se duchovní transformace promění v krizi*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-09-2

Grof, S., Grof, Ch. *Nesnadné hledání vlastního já. Růst osobnosti pomocí transformační krize*. 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství 1999. ISBN 80-86183-10-6

Hofmann, A. *LSD - My Problem Child*. Neudeno New York: McGraw-Hill 1980. ISBN 0-07-029325-2.

Johanová V. *Psychospirituální krize*. Diplomová práce na FF UP. Olomouc 2006.

Kubátová, H. *Metodologie sociologie*. 1. vyd. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzita

Palackého 2006. ISBN 80-244-1549-6

Kuhn, T. *Struktura vědeckých revolucí*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh 1997. ISBN: 80-86005-54-2

Laberge, S. *Lucidní snění*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia 2007. ISBN: 80-86685-63-2

Leary, T. *Hra života*. 1. vyd. Brno: Books s.r.o. 1998. ISBN 80-7242-025-9

Leary, T. *Chaos a kyberkultura*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia 1997. ISBN 80-85905-30-2

Leary, T. *Infopsychologie*. 1. vyd. Brno: Jota 1997 ISBN: 80-7217-013-9

Leary, T. *Neuropolitika*. 1. vyd. Brno: Books s.r.o. 1999. ISBN 80-7242-052-6

Leary, T. *Záblesky paměti*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-038-2

Leary, T., Alpert, R. *Psychedelická zkušenost In: Psychedelie. Trilogie o halucinogenech*. 1. vyd. Praha: KMa 2000. ISBN 80-86425-97-5

Pendell, D. *Pharmako gnosis*. 1. vyd. Praha: Dybbuk 2009. ISBN 978-80-86862-91-0

Pendell, D. *Pharmako poeia*. 1. vyd. San Francisco: Mercury House 1995. ISBN 1-56379-069-2

Ram Dass *Bud' tady a ted'*. 1. vyd. Hodkovičky: Pragma neuvedeno. ISBN 978-80-7349-095-9

Strassman, R. *DMT: Molekula duše*. 1. vyd Praha: Dybbuk 2005. ISBN 80-86862-10-0

Strauss, A., Corbin, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Sdružení podané ruce, Brno, Nakladatelství Albert, Boskovice 1997. ISBN 80-85834-60-X

Szasz, T. *Ceremoniální chemie. Rituální perzekuce drog, toxikomanů a dealerů*. Olomouc: Votobia 1996. ISBN 80-7198-156-7

Szasz, T. *Drogy: Historie jedné hysterie*. 1. vyd. Olomouc: Votobia 1997. ISBN 80-7198-6

Šimek, D. *Vybrané problémy teorie výchovy dospělých*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzita Palackého 1991. ISBN 80-7067-008-8

Watts, A. W. *Radostná kosmologie*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator 1996. ISBN 80-85769-86-7

Weber, M. *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh 1998. ISBN 80-86005-48-8

Zdroje v elektronické podobě

<http://dalependell.com/about/> 30.3.2010

<http://www.biotox.cz> 30.3. 2010

<http://www.biotox.cz/enpsyro/obsah.html> 30.3.2010

<http://botanic.cz/smartshop/cs/Default.aspx> 30.3.2010

<http://botanic.cz/smartshop/cs/Entheogeny/Default.aspx?data=bW9kdWxlPWNhdGVnb3J5JmIkQ2F0ZWdvcnk9MSZwYWdlPTI%3d> 30.3.2010

<http://botanic.cz/smartshop/cs/Semena-seminka/Default.aspx?data=bW9kdWxlPWNhdGVnb3J5JmIkQ2F0ZWdvcnk9Mzg%3d> 30.3.2010

<http://www.reflex.cz/Clanek38708.html> 30.3.2010

<http://www.stanislavgrof.com/grofcv.htm> 23.3.2010

<http://www.sysifos.cz/index.php?id=vypis&sec=1205049204> 30.3.2010

<http://www.vegetalismus.cz> 30.3.2010

<http://www.vegetalismus.cz/entheogeny.html> 30.3.2010

<http://www.vesmir.cz/clanek/szirava-touha-zjistit-jak-mozek-pracuje> 30.3.2010